

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ЧЕРНЕЛЕВСЬКА ОЛЕНА ЛЕОНІДІВНА

УДК 339.137: 664

**ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ КОНКУРЕНТОЇ ПОЛІТИКИ НА
ЗАСАДАХ ПАРАДИГМИ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ -- 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному університеті харчових технологій Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Мостенська Тетяна Леонідівна, Національний університет харчових технологій Міністерства освіти і науки України, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Борисенко Зоя Миколаївна, Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», професор кафедри економіки підприємств, конкурентної політики та інноваційного розвитку

доктор економічних наук, професор, академік НАН України **Панченко Євген Григорович**, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, професор кафедри міжнародного менеджменту

доктор економічних наук, професор, академік НААН **Саблук Петро Трохимович**, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», радник дирекції

Захист дисертації відбудеться “24” грудня 2014 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.058.01 у Національному університеті харчових технологій Міністерства освіти і науки України за адресою: 01601, м.Київ, вул. Володимирська, 68, ауд.311.

З дисертаційною роботою можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету харчових технологій Міністерства освіти і науки України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 68

Автореферат розісланий “24” листопада 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої Вченої ради,
доктор економічних наук, доцент

О.М. Петухова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Актуальність проблеми підвищення конкурентоздатності обумовлюється значним відставанням України за своїми кількісними та якісними макро- та мікро-економічними параметрами від розвинених країн в умовах, коли світ стрімко змінюється. Україна залишається слабо підключеною до світових потоків капіталу та інновацій. Відсталість у розвитку породжує слабку здатність до абсорбції нових технологій, передових ідей, атрибутів громадського суспільства та інструментів розвитку. Вдосконалення державної конкурентної політики в Україні на засадах знаходження тривалих конкурентних переваг реального сектору економіки, активації його інноваційного потенціалу, створення механізмів його інтеграційної взаємодії задля підвищення конкурентоздатності є нагальною науковою проблемою в умовах виходу економіки з кризового стану.

У ХХІ сторіччі відбувалася стрімка зміна пріоритетів та напрямів економічної думки. Конкурентоздатність, засади її формування та визначення зв'язку із динамікою зростання на різних етапах економічного розвитку та у різних галузях, зокрема у харчовій промисловості, перебувають у центрі уваги багатьох вчених економістів, адже залежно від якості тих чи інших оцінок та ступеня їх відповідності реальній економічній ситуації визначається ґрунтовність прийняття стратегічних рішень на макро-, мезо- та мікрорівнях.

Теоретико-методологічні засади конкурентоздатності постійно знаходиться у полі зору багатьох науковців, серед яких Я.Б. Базилюк, Я.В.Белінська, І. Бідзюра, О.Г. Білорус, З.Н. Борисенко, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, Б.В. Губський, А.Д. Гудзинський, Я.А. Жаліло, Б.Є. Кваснюк, А.К.Кінах, І.В. Крючкова, В.Є. Новицький, Ю.М. Пахомов, Є.Г. Панченко, П.Т.Саблук, О.А. Швиданенко, О.С. Шнипко та інші. Вагомий вклад у формування понятійного апарату конкурентоздатності внесли зарубіжні вчені: В.І. Відяпін, А. Воротніков, А.В. Єрмішина, Н.Я. Калюжнова, В.В.Меркушов, К.А. Парахін, В.Н. Парахіна, Ю.К. Перський, І.А. Спірідонов, М.В. Степанов, Р.А. Фатхудинов, Б.А. Чуб, Л.С. Шеховцева, Т. Джейдер, М.Ханоуз, Кенічі Омае, М. Портер та ін.

Питання конкурентоспроможності харчової промисловості знайшли своє відображення зокрема в роботах О.І. Драган, В.І. Ємцева, Л.І. Дейнеко, Т.Л.Мостенської, М.П.Пархомця, М.П. Сичевського.

Стрімкий розвиток господарських процесів, інтенсифікація проявів глобалізації змушує сьогодні по новому сприймати конкурентне середовище, де в умовах ринкових відносин відбувається зіткнення інтересів різних країн, глобальних корпорацій, окремих суб'єктів, але економічний вииграш отримують лише ті, які мають більш стійкі конкурентні переваги.

Однією з основних економічних категорій сьогодення є конкурентоздатність, що в загальному вираженні показує конкурентні переваги, здатність до ефективної господарської діяльності і забезпечення прибутковості в умовах конкурентного ринку.

Дослідження теоретико-методологічних засад та методологічних підходів є підґрунтям для формування державної конкурентної політики, спрямованої на

підвищення конкурентоздатності та ефективності реального сектора економіки. Проте, питання реалізованості конкурентного потенціалу, зокрема в харчовій промисловості, спонукає до удосконалення парадигми конкурентоздатності, що не знайшло належного відображення в роботах зазначених вище науковців, а тому виникла потреба у подальших дослідженнях, теоретико-методологічному осмисленні та напрацюванні нових підходів до вдосконалення державної конкурентної політики, спрямованої на підвищення конкурентоздатності харчової промисловості України.

Вдосконалення державної конкурентної політики є головною умовою формування парадигми конкурентоздатності харчової промисловості на засадах знаходження тривалих конкурентних переваг з урахуванням викликів ринкового середовища, що обумовлює дослідження теоретичних та методологічних питань конкурентоздатності, вітчизняного та світового досвіду, формування комплексного підходу до понятійного апарату та вдосконалення конкурентної політики на цій основі. Крім того, потребує обґрунтування виключної ролі української харчової промисловості при входженні України до системи гарантування міжнародної продовольчої безпеки, а також назріла необхідність формування стійких продовольчих систем, як єдино можливих форм існування при глобалізації економіки та загостренні світової конкурентної боротьби. Важливість напрацювання нових наукових підходів до формування методологічних засад парадигми конкурентоздатності української харчової промисловості обумовлює на цьому підґрунті вдосконалення державної конкурентної політики України.

Дискусійність питань формування парадигми конкурентоздатності харчової промисловості на засадах знаходження тривалих конкурентних переваг для вдосконалення державної конкурентної політики, спрямованої на подолання інерційності впровадження нових технологій, передових ідей, атрибутів громадського суспільства та інструментів розвитку в харчовій промисловості, обумовило потребу у наукових і прикладних розробках, вибір теми дисертаційної роботи, її логічно-структурну будову, мету та завдання, предмет, об'єкт і наукову новизну одержаних результатів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах наукових тем Національного університету харчових технологій: «Розроблення економічного механізму функціонування підприємств харчової промисловості та перероблення сільськогосподарської сировини» (номер державної реєстрації 0107U000475), де особисто автором досліджено механізми інтеграційної взаємодії суб'єктів господарювання по ланцюгах харчової цінності та запропоновано вдосконалений підхід до формування інноваційних кластерів росту у агропромисловому комплексі; «Удосконалення системи менеджменту на підприємствах харчової промисловості» (номер державної реєстрації 0108U010781), в рамках якої особисто автором досліджено формування фінансово-промислових груп у АПК та доведено наявність кластерного потенціалу у олійній, птахівничій, кондитерській галузях та на ринку курятини; «Управління підприємствами в умовах забезпечення продовольчої безпеки»

(номер державної реєстрації 0112U004638), де особисто автором розглянуто національну продовольчу безпеку в контексті забезпечення світової продовольчої безпеки та входження України до країн - гарантів цієї системи.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення державної конкурентної політики на засадах парадигми конкурентоздатності харчової промисловості, яка спрямована на пошук взаємно підсилюючих механізмів активізації інноваційної складової розвитку при забезпеченні світової продовольчої безпеки та формуванні стійких продовольчих систем.

Для досягнення сформульованої мети в ході дослідження були поставлені та вирішені такі завдання:

- досліджено еволюційні зміни у парадигмальних економічних теоріях та обґрунтовано потребу формування парадигми конкурентоздатності харчової промисловості з урахуванням викликів ринкового середовища;
- проведено аналіз категорійного апарату дослідження щодо термінів «конкурентоспроможність», «конкурентоздатність», «ефективність конкурентоздатності», «кластерна ініціатива» та «продовольча безпека»;
- сформовано комплексний підхід до інструментарію вдосконалення конкурентоздатності харчової промисловості у залежності від макроформуючих показників стану розвитку економіки;
- обґрунтовано методичний підхід до визначення залежності показників росту від стадій конкурентоздатності;
- досліджено конкурентні переваги за ступенем їх впливу на конкурентоздатність харчової промисловості та визначено спонукальні мотиви до переходу на більш досконалу стадію конкурентоздатності;
- обґрунтовано підходи щодо розвитку методології переходу до кластерної моделі інтеграційної взаємодії ринків харчової промисловості з використанням кластерів росту;
- обґрунтовано теоретичний підхід до формування парадигми конкурентоздатності харчової промисловості шляхом побудови інтелектуально орієнтованої структури інноваційного розвитку;
- адаптовано теоретичний підхід щодо визначення міжнародних індексів конкурентоздатності до показників конкурентоздатності харчової промисловості;
- обґрунтовано сучасну парадигмальну конструкцію підходів для державної конкурентної політики з позиції проконкурентного державного регулювання;
- узагальнено міжнародний досвід досягнення конкурентних переваг та адаптовано його до засад парадигми конкурентоздатності харчової промисловості;
- досліджено вплив загроз продовольчої безпеки на економіку бідних країн та адаптовано до конкурентоздатності харчової промисловості для нівелювання цих загроз;
- сформовано пропозиції щодо удосконалення державної конкурентної політики в частині зростання продовольчого потенціалу України на засадах стійких продовольчих систем;

- визначено методичні засади забезпечення конкурентоздатності харчової промисловості на основі стійких продовольчих систем – інноваційних кластерів росту;

- обґрунтовано методичний підхід до визначення потенціалу кластерів для окремих ринків харчової промисловості України.

Об'єктом дослідження є процес формування державної конкурентної політики на засадах парадигми конкурентоздатності харчової промисловості.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних та прикладних проблем формування державної конкурентної політики у контексті зростання конкурентоздатності харчової промисловості в умовах конкурентного ринку.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дисертаційної роботи становить сукупність гносеологічних підходів, логічних законів побудови висновків, загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, що безпосередньо зумовлені поставленою метою та завданнями дослідження. Найвагоміші теоретичні результати отримано на базі використання новітніх положень економічної теорії, що дозволило дослідити конкурентний потенціал харчової промисловості у взаємозв'язку із тенденціями трансформаційних процесів у формуванні парадигмальних засад конкурентоздатності. Фундаментальну основу дослідження становлять категорійний апарат, історико-логічний і системний підходи до аналізу економічних явищ і процесів у контексті глобальної конкурентоздатності та реалізації конкурентних переваг для вдосконалення державної конкурентної політики.

При вивченні й узагальненні теоретико-методологічних та методичних підходів, опрацюванні прикладних результатів дослідження використано: *абстрактно-логічний і системний аналіз* (при дослідженні економічної сутності трансформаційних процесів; при формуванні парадигми конкурентоздатності харчової промисловості; при теоретичному обґрунтуванні поставлених завдань, уточненні змісту ключових понять з предмету дослідження та формулюванні висновків); *аналітичне та логічне узагальнення* (при дослідженні факторів, що формували основу конкурентного потенціалу різних країн, які досягли глобального успіху у короткий період часу; при аналізі структури основних промислово-фінансових груп – лідерів у певних галузях харчової промисловості при виявленні недоліків в їх структурі та відпрацюванні рекомендацій з їх усунення); *моделювання* (при відпрацюванні пропозицій зі зростання конкурентного потенціалу при вступі України до системи гарантування світової продовольчої безпеки); *прогнозування* (при прогнозуванні змін галузевої концентрації та динаміки розвитку окремих галузей харчової промисловості України); *аналіз і синтез* (при дослідженні чинників, що впливають на конкурентоздатність харчової промисловості та напрацюванні системи заходів по найшвидшому відновленню показників зростання); *економіко-статистичний та порівняльний аналіз* (при дослідженні міжнародного досвіду досягнення конкурентних переваг та формуванні на його

основі екстраполяційної бази української парадигми конкурентоздатності харчової промисловості).

Для обробки економічної інформації, розрахунків, побудови таблиць, графіків, діаграм використовувались сучасні прикладні комп'ютерні пакети Microsoft Excel for Windows.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України, Європейської Комісії, Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), комісій ООН, зокрема ЮНКТАД, Інституту менеджменту та розвитку (м. Лозанна), Інституту досліджень промислової політики (Південна Корея), Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Інституту політики і стратегії національної конкурентоспроможності (Південна Корея), результати наукових розробок Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О.Разумкова, Київського національного університету імені Т.Шевченка та Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, офіційні дані Державної служби статистики України, статистична та бухгалтерська звітність підприємств харчової промисловості, публікації міжнародних та вітчизняних організацій, дані інформаційно-аналітичних бюлетенів та оглядів, монографічна і довідкова література, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали періодичних видань за профілем дисертаційної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що одержані в дисертації наукові положення у сукупності вирішують наукову проблему вдосконалення державної конкурентної політики на засадах парадигми конкурентоздатності харчової промисловості, як результат системного аналізу макроекономічних факторів розвитку економіки, нових методологічних і науково-методичних підходів забезпеченню стійкого зростання її конкурентного потенціалу при забезпеченні світової продовольчої безпеки та формуванні стійких продовольчих систем.

Найсуттєвішими результатами дослідження, що формують наукову новизну і виносяться на захист, є такі:

вперше:

- обґрунтовано державну конкурентну політику на засадах формування парадигми конкурентоздатності харчової промисловості, яка спирається на неополітекономічну парадигму у вигляді складових інновативності капіталу, глобалізації економіки, проблематики власності, циклічності і стадійності розвитку конкурентного потенціалу, з врахуванням часової складової, інтенсифікатора змін та стимулів для тривалої конкурентоздатності;

- сформовано комплексний підхід до напрацювання інструментарію вдосконалення конкурентоздатності харчової промисловості, який враховує показники стану конкурентних переваг, стадії конкурентоздатності, індикатори міжнародних індексів конкурентоздатності, стан конкурентного середовища країни та рівень державної конкурентної політики, розвиток базових макроекономічних складових, підсилюючи ефективність та фактори інноваційного розвитку;

- визначено методологію формування стійких продовольчих систем за рахунок інноваційних кластерів росту та участі у інтеграційному об'єднанні усіх учасників ринку по ланцюгу харчової цінності, руху капіталу та комунікативної складової, яка відіграє вирішальну роль у створенні нематеріальної складової для появи інновативності капіталу;

удосконалено:

- теоретичні засади конкурентоздатності харчової промисловості шляхом розширення змісту понятійного апарату щодо термінів: «конкурентоспроможність», що ґрунтується на виявленні потенціалу; «конкурентоздатність» як реалізованість потенціалу; «ефективність конкурентоздатності» як якість реалізації потенціалу; «кластерна ініціатива» як стійка інтеграційна система одиночних структур, які гармонійно поєднують позитиви від спеціалізації та співпраці при збереженні конкуренції; «продовольча безпека» у контексті вдосконалення конкурентоздатності харчової промисловості;

- методологічний підхід до визначення залежності показників росту для стадій конкурентоздатності, а саме: стадія глибини переробки та інвестицій у виробництво – характеризується нетривалим зростанням при стійкій залежності від факторних переваг; стадія конкурентоздатності на основі розмірної структури – визначається ростом економічних показників до моменту вичерпання ефекту масштабу; стадія інновативності капіталу – характеризується появою можливості для переходу на тривалу стадію зростання конкурентоздатності на основі інновацій;

- обґрунтування реалізації державної конкурентної політики для умов демонополізації економіки, стимулювання конкуренції та зменшення бар'єрів для створення нового бізнесу, заохочення до добropорядних і чесних методів ведення бізнесу, яка спитається на перехід до проконкурентного державного регулювання на відміну від існуючої правової системи покарання за порушення антимонопольного законодавства;

- концептуальний підхід до виявлення загроз продовольчій безпеці бідних країн та на цій основі адаптовано національну парадигму конкурентоздатності харчової промисловості України в контексті входження її до системи гарантування світової продовольчої безпеки, а також, на відміну від існуючих підходів, розглянуто національну систему продовольчої безпеки як елемент системи подолання голоду у світі;

- методологічний підхід до формування економічної стійкості та перетворення інтеграційного об'єднання в інноваційний кластер росту, за результатами проведення двоступінчатого аналізу оцінки сильних та слабких сторін галузей харчової промисловості, які мають потенціал для об'єднання, аналізу стадій концентрації і наявного інвестиційного потенціалу для об'єднання та подолання недоліків одиничних структур при формуванні стійкої інтеграційної взаємодії, а також на цій основі обґрунтовано орієнтовний склад інноваційних кластерів росту у олійній, яєчній, кондитерській галузях промисловості та на ринку курятини;

набуло подальшого розвитку:

- методологія забезпечення конкурентоздатності харчової промисловості методом систематизації конкурентних переваг за ступенем їх впливу, що дозволяє виявити спонукальні мотиви, які стимулюють економіку до переходу на більш досконалу стадію конкурентоздатності та, на відміну від існуючих підходів, враховують збільшення конкуренції і спеціалізацію, як спонукальний чинник змін;

- теоретичний підхід до створення передумов забезпечення інноваційного розвитку, як складової формування парадигми конкурентоздатності харчової промисловості, за умов побудови інтелектуально орієнтованої структури, яка на відміну від існуючого підходу, ґрунтується на потребі розвитку допоміжних галузей, формуванні внутрішньої взаємодії, як основи для інновацій та появи спільного капіталу для розвитку бізнесу;

- формування показників, які є складовою сучасної парадигми конкурентоздатності харчової промисловості і дозволяють проводити порівняння, оцінювати найбільшу комплексність та глибину дослідження, наближені до індексів глобальної конкурентоздатності, що, на відміну від інших підходів, забезпечує показники для оцінки інновативності економіки харчової промисловості;

- методологія переходу до кластерної моделі інтеграційної взаємодії ринків харчової промисловості, яка враховує порівняльні характеристики інтеграції індивідуальних структур та ґрунтується на наявності найбільшої кількості переваг за територіальним охопленням, організаційно-галузевою ознакою, способами побудови зв'язків, сферами діяльності, частковій централізації управлінських функцій;

- методичні засади забезпечення конкурентоздатності харчової промисловості на основі стійких продовольчих систем □ інноваційних кластерів росту, що дозволяє обґрунтувати державну конкурентну політику зростання продовольчого потенціалу України;

- сформована адаптаційна основа для побудови парадигми конкурентоздатності харчової промисловості на основі імплементації міжнародного досвіду досягнення конкурентоздатності країнами, які у досить короткий час змогли наростити власний конкурентний потенціал та входять до лідерів міжнародних рейтингів конкурентоздатності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання розроблених теоретико-методологічних підходів та рекомендацій для вдосконалення державної конкурентної політики на засадах парадигми конкурентоздатності харчової промисловості. Вони дозволяють визначити комплекс заходів з підвищення конкурентоздатності у різних галузях економіки, у тому числі і при створенні стійких конкурентоздатних систем у харчовій промисловості за умов вдосконалення конкурентної політики та ініціювання державних кластерних ініціатив.

Наукові напрацювання використано при підготовці проекту «Загальнодержавної програми розвитку конкуренції в Україні на 2014 –2024 роки» та під час спільної роботи Антимонопольного комітету України,

Міністерства економічного розвитку і торгівлі України разом з експертами в рамках Проекту технічної допомоги ЄС «Гармонізація систем забезпечення конкуренції та державних закупівель в Україні до стандартів ЄС». Зокрема в роботі були використані пропозиції із удосконалення конкурентної політики як основи конкурентоздатності економіки, активізації формування кластерних ініціатив як альтернативи здійсненню економічної концентрації, та формування стратегії розвитку інтеграційної взаємодії суб'єктів господарювання з урахуванням стадії консолідації галузі та динаміки зміни вартості активів. Науково обґрунтовані пропозиції напрацьовані у ході підготовки дисертації, мають практичне значення та прийняті до використання у роботі Антимонопольним комітетом України (довідка АМКУ від 17.02.2014 №434-08/18)

Напрацювання у частині формування інструментарію вдосконалення конкурентоздатності, виявлення загроз продовольчій безпеці та формуванню стійких продовольчих систем використано при розробці методичних напрацювань Української асоціації інвестиційного бізнесу (довідка від 17.08.2014 №260/1) та Всеукраїнської асоціації кредитних спілок (довідка від 18.07.2014 №03□42).

Матеріали дослідження використовуються в навчальному процесі Національному університеті харчових технологій при викладанні курсу лекцій з дисципліни: “Управління інноваційними проектами”, при виконанні курсових та дипломних робіт у (акт про впровадження у навчальний процес від 16.04.2014). та при викладанні дисципліни “Антимонопольне законодавство на фондовому ринку” в Українському інституті розвитку фондового ринку Київського національного економічного університету (акт про впровадження у навчальний процес від 03.07.2014) та навчально-інформаційному центрі “Проф&Інтел&Інфо” Асоціації ділового співробітництва “Український міжнародний культурний центр” (акт про впровадження у навчальний процес від 20.07.2014).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним науковим дослідженням і містить розв’язання актуальної наукової проблеми вдосконалення державної конкурентної політики на засадах парадигми конкурентоздатності харчової промисловості. Наукові положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, здобуто автором самостійно. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті матеріали, які належать автору.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методичні положення, практичні результати дослідження висвітлювалися на міжнародних, всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях: II Міжнародному форумі з питань конкуренції (Київ, 26.01.2012 р.); Міжнародній конференції «Стратегія розвитку конкурентного законодавства в Україні та огляд міжнародного досвіду» (Київ, 28-29 січня 2013 р.); заключній конференції Проекту ЄС «Гармонізація систем забезпечення конкуренції та державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС» (Київ, 16 травня 2013 р.); міжнародному семінарі «Адаптація досвіду Сполучених Штатів Америки у

сфері контролю за економічними концентраціями» (Київ, 10 червня 2013р.); XXIV Міжнародному Колоквіумі Інституту CEDIMES з продовольчої безпеки (Київ, 28 жовтня - 3 листопада 2013 р.)

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи висвітлено у 33 наукових працях. Загальний обсяг публікацій, що належить автору, становить 26,99 ум.-друк. арк., серед них: 1 одноосібна монографія обсягом 15,99 ум. друк. арк.; 2 монографії у співавторстві (особисто автору належить 1 ум. друк. арк.); 25 статей у наукових фахових виданнях (із них 22, одноосібні та автору належить 8,37 ум. друк. арк.), 8 публікацій в інших наукових виданнях та матеріалах конференцій. При цьому 8 статей опубліковано у наукових виданнях іноземних держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг основного тексту дисертації складає 395 сторінок, список використаних джерел □ 17 сторінок. Робота містить 33 рисунки, 41 таблицю, 3 додатки, список використаних джерел □ 258 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, зазначено зв'язок із науковими програмами, висвітлено наукову новизну та практичне значення отриманих наукових результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

У розділі I «Теоретичні засади формування державної конкурентної політики на засадах парадигми конкурентоздатності харчової промисловості» досліджено теорії конкурентоздатності з позиції розвитку парадигми конкурентоздатності, обґрунтовано розвиток парадигми конкурентоздатності в харчовій промисловості в сучасних умовах господарювання, здійснено формування державної конкурентної політики в харчовій промисловості на основі кластерів росту та сформовано комплексний підхід до інструментарію забезпечення сучасної парадигми конкурентоздатності харчової промисловості.

Парадигмальні зрушення – органічна властивість та відмінна характеристика економічної теорії протягом її історичного розвитку. Ці зрушення пронизують всі рівні та складові сучасної економічної науки. Розвиток світової економіки на початку XXI століття ознаменувався фундаментальними соціально-економічними трансформаціями. Аналіз трансформаційних перетворень парадигм, які у різний період часу слугували теоретичною основою для формування економічних процесів та реалізації економічного потенціалу економіки, дозволило здійснити систематизацію еволюційних змін у парадигмальних економічних теоріях протягом XX-XXI століття, що стало підґрунтям формування парадигми конкурентоздатності харчової промисловості, яка ґрунтується на історичному перетворенні парадигми конкурентоздатності економіки за рахунок включення до

неополітекономічної парадигми в її постмодерністському вигляді складових інновативності капіталу, глобалізації економіки, проблематики власності, циклічності і стабільності розвитку конкурентного потенціалу, з врахуванням часової складової, інтенсифікатора змін та стимулів для тривалої конкурентоздатності.

В дисертації удосконалено теоретичні засади конкурентоздатності харчової промисловості шляхом розширення змісту понятійного апарату та визначення відмінності щодо термінів: «конкурентоспроможність», яка ґрунтується на виявленні потенціалу і при визначенні якої береться до уваги не тільки наявний стан, але й потенціал та перспективи розвитку, що може забезпечити відповідь на питання «спроможний чи неспроможний», «є потенціал чи немає». У випадку із конкурентоздатністю забезпечується відповідь на питання «чи здатен» як питання реалізованості потенціалу; «конкурентоздатність» розглядається як реалізованість потенціалу. Таким чином конкурентоздатність – це ефективність реалізації наявних конкурентних переваг у глобальній конкуренції, що відповідає рівню розвитку макро- та мікроекономічних систем та дає підстави займати стабільне становище у світовій або регіональній економічній системі: в потоках товарів, капіталів, інформації, інновацій, ринку праці та інших ресурсів і забезпечують статус учасника глобальних інноваційних процесів формування «економіки знань»; «ефективність конкурентоздатності» розглядається як якість реалізації потенціалу і полягає у визначенні ступеня використання як потенціалу конкурентних переваг, так і самих конкурентних переваг; «кластерна ініціатива» □ як стійка інтеграційна система одиночних структур, які гармонійно поєднують позитиви від спеціалізації та співпраці при збереженні конкуренції; «продовольча безпека» □ у контексті вдосконалення конкурентоздатності харчової промисловості.

З наукової точки зору пропонується розрізняти типи конкурентних переваг: а) *основні* – до яких слід відносити природні ресурси, кліматичні умови, географічне положення країни; б) *розвинені* – це накопичений капітал та сучасна інфраструктура його обігу, сучасна транспортна та інформаційна інфраструктура, високоосвічені кадри і дослідницькі інститути, бізнес інкубатори та інноваційні центри; в) *загальні* – це базові макроекономічні фактори, які можна застосувати в широкому спектрі галузей; г) *спеціалізовані* – це персонал з вузькою спеціалізацією, інфраструктура специфічних типів, бази даних у певних областях знань й інші фактори, застосовувані в обмеженому числі галузей.

В роботі обґрунтовано, що основою парадигми конкурентоздатності харчової промисловості стануть не основні конкурентні переваги, зокрема ресурсні, а розвинені – високі технології, інтелект, наукові відкриття, інноваційні нововведення, які будуть здатними створювати механізми ефективності. Економіка знань, що формується на сучасному етапі, орієнтується на пріоритетність розвитку кластерів, які визнані одними з найбільш ефективних видів інтеграційних систем для забезпечення конкурентоздатності галузі та країни в цілому. Кластери як вид складної багатовекторної організації являють собою основну ринкову структуру в епоху

глобалізації та мають стати основою для формування стійких продовольчих систем.

У дослідженні обґрунтовано, що формування державної конкурентної політики в харчовій промисловості повинно спиратись на інноваційні кластери росту, що є складовою парадигми зростання конкурентоздатності харчової промисловості.

Інноваційний кластер росту запропоновано розглядати як об'єднання індивідуальних структур, що дозволяє використати переваги координації внутрішньогосподарського та ринкового механізму та інноваційного капіталу і дає можливість більш швидко та ефективно використовувати нові знання, наукові відкриття і винаходи та трансформувати їх у інновації.

У світовій практиці склалися різноманітні форми інтеграційної взаємодії індивідуальних структур, які розрізняються залежно від цілей співпраці, характеру господарських відносин між їх учасниками. Кластерна форма інтеграції об'єднує в собі переваги різних форм, так як ефективність взаємодії збільшується за рахунок географічної близькості суб'єктів господарювання та концентрації виробничого потенціалу з науковим потенціалом та організаційною інфраструктурою.

Інноваційний кластер росту розглядається як стійка інтеграційна система одиночних структур, які тісно співпрацюють із науковими установами й органами влади, та об'єднують власний і залучений капітал на інноваційній основі з метою підвищення конкурентоздатності галузі та економічного зростання території функціонування, стимулюють і полегшують формування нового бізнесу, що підтримує інновації та розширення кластера на основі спеціалізації, й гармонійно поєднують позитиви від співпраці та збереження конкуренції.

Для виявлення впливу інноваційних кластерів росту на конкурентоздатність харчової промисловості в дисертаційній роботі сформовано матрицю стимулів (табл.1).

Інноваційні кластери виконують роль «точок росту» економіки і забезпечують підвищення її конкурентоздатності, що пояснюється наступними обставинами:

1. Кластери забезпечують консолідацію двох позитивних ефектів: як в середині, так і зовні. Поява потреби у спеціалізації для розширення основного бізнесу є основою для формування конкурентоздатності. У появи такої потреби створюється основа для взаємовигідного співробітництва, формується «кластер» – спільнота тісно пов'язаних суб'єктів, що взаємно сприяють зростанню конкурентоздатності один одного.

2. Кластерна форма організації приводить до створення особливої форми інновації – «сукупного інноваційного продукту». Кластери створюють умови для формування інноваційних систем.

3. Наявність у кластерів конкурентоздатних галузях прискорює процес створення конкурентних переваг за рахунок спільних інвестицій у розвиток технологій, в інформацію, інфраструктуру, освіту.

4. Ядро кластера – потужні конкурентоздатні структури, які створюють попит на спеціалізовані матеріально-технічні ресурси та послуги. Взаємозв'язки у середині кластера забезпечують розвиток професійних спільнот та альянсів, коли малі та середні підприємства створюють продукцію, виконують роботи і надають послуги для ключових суб'єктів кластера, тим самим формуючи власну конкурентоздатність.

5. Конкуренція між виробниками в кластері призводить до поглиблення спеціалізації в кластері, пошуку нових ніш і розширенню кластера, в результаті чого утворюються нові суб'єкти бізнесу, що підвищує конкуренцію та формує нові зони конкурентоздатності.

6. Кластери є однією з форм забезпечення тривалої взаємодії між галузями і тим самим сприяють мультиплікації зростання.

Таблиця 1

Матриця стимулів для підвищення
конкурентоздатності інноваційних кластерів росту

Підвищення продуктивності харчової промисловості веде до посилення конкуренції і потреби у спеціалізації	стимулює	Конкуренція створює більш ефективну спеціалізацію усередині кластера	стимулює	Більш високий рівень спеціалізації створює можливості скористатися економією масштабу	стимулює	Доступ до технологій, постачальників, кваліфікованої робочої сили, інформації, бізнес-послуг, дозволяє підвищити якість	стимулює	Кластерний розвиток сприяє вдосконаленню інфраструктури та постачальників	стимулює	Високий рівень інфраструктури допомагає вдосконалювати логістичні ланцюжки, а також сприяє процесу співробітництва й навчання в середині кластера
посилює		посилює		посилює		посилює		посилює		посилює
Формує інноваційний капітал та можливості для інноваційного зростання	стимулює	Зв'язки і канали всередині кластера сприяють появі взаємодоповнюючих навичок, технологій, перетіканню знань	стимулює	Раннє визначення і прогнозування технологічних тенденцій, оптимізація інформаційних потоків	стимулює	Сприятливе середовище для вдосконалення існуючих технологій та напрацювання системи знань для появи нових	стимулює	Зміцнення соціальних та інших неформальних зв'язків, що сприяють появі нових ідей та бізнесу	стимулює	Створення каналів для ефективної співпраці з постачальниками потенційно нових ресурсів для інновацій
посилює		посилює		посилює		посилює		посилює		посилює
Стимулювання і полегшення формування нового бізнесу, розширення кластера	стимулює	Підтримка появи нових учасників і поява більш вимогливих споживачів	стимулює	Можливість брати участь у більш великих угодах, в яких індивідуальні структури не конкурентоздатні	стимулює	Сприятливі передумови для розподілу ризиків	стимулює	Дозволяє формувати довіру кредиторів і інвесторів	стимулює	Розширення кластерів неминує веде до підвищення конкуренції і все повторюється з початку

У дисертаційній роботі сформовано комплексний підхід до вибору інструментарію для вдосконалення парадигми конкурентоздатності харчової промисловості, який спирається на методологічному підході до визначення залежності показників росту для стадій конкурентоздатності, а саме: на стадії глибини переробки та інвестицій у виробництво – буде нетривале зростання, але буде стійка залежність від факторних переваг; на стадії конкурентоздатності на основі розмірної структури – буде відбуватися ріст економічних показників до моменту вичерпання ефекту масштабу; на стадії інновативності капіталу – може з'явитися можливість для переходу на тривалу стадію зростання конкурентоздатності на основі інновацій або втрату конкурентних переваг та тривалий затяжний спад (рис.1).

Рис.1. Стадії вдосконалення конкурентоздатності

Запропоновано підхід до формування конкурентної політики держави з використанням сукупності інструментів, політик та інституцій, які визначають рівень ефективності реалізації конкурентних переваг харчової промисловості. Зазначено, що окремі макроеlementи конкурентоздатності досліджуються із застосуванням міжнародних індексів.

Методологія порівняльної оцінки конкурентоздатності спирається на розрахунки індексів та ґрунтується на композиційному поєднанні широких характеристик країни за багатьма критеріями, що дозволяє здійснювати багатоаспектні дослідження стану конкурентоздатності, визначати найбільш критичні відставання і обґрунтовувати стратегічні пріоритети у напрацюванні напрямків змін (табл. 2).

За результатами окремих рейтингів більший акцент робиться на екстенсивних статистичних показниках, що дозволяє отримати достатню об'єктивність, або на експертні думки, які більше залежать від кваліфікації експертів. Для відпрацювання переліку показників для цілей вдосконалення парадигми конкурентоздатності харчової промисловості здійснено порівняння

методик формування міжнародних індексів конкурентоздатності та обґрунтовано їх комплексність і глибину відтворення індексу глобальної конкурентоздатності.

Таблиця 2

Порівняння міжнародних індексів конкурентоздатності

Характеристики	Індекс глобальної конкурентоздатності	Індекс світової конкурентоздатності	Індекс економічної свободи	Індекс привабливості країн для венчурного капіталу і прямого інвестування	Індекс можливостей ринків, що розвиваються
Форма надання інформації – публікація	СЕФ (World Economic Forum)	Інститут розвитку менеджменту (IMD)	The Heritage Foundation and The Wall Street Journal	Ernst & Young and IESE Business School/CIIF	GrantThornton
Форма надання інформації – сайт	www.weforum.org	www.imd.org	www.heritage.org/index	www.iese.edu	www.internationalbusinessreport.com.
Дата створення	1979	1989	1995	2006	2008
Кількість показників	111	331	10	300	7
Доля статистики	1/3	2/3	-	2/3	всі
Розрахунок ВВП	Ринковий курс	Ринковий курс та експертний розрахунок	-	Ринковий курс	Ринковий курс
Кількість запитів в Google	10700000	360000	100000	144000	56000
Кількість країн, в рейтингу	148	59	177	118	27
Позитивні риси	Багато країн, найчастіше використовуються	Багато статистики та показників, більш об'єктивний	Можливість переглянути загальний стан впливу політики на економіку	Більшість показників ґрунтується на показниках реальних інвестицій	Простота розрахунку
Недоліки	Мало статистики та показників	Мало країн, платний ресурс використання	Відсутність статистичних показників та ґрунтування на експертних думках	При коректуванні індексів враховуються позиції клієнтів однієї аудиторської компанії.	Мало країн, суб'єктивність

З метою віднаходження інструментів підвищення конкурентоздатності в дисертаційній роботі узагальнено показники індексу глобальної конкурентоздатності України за 2001-2013 роки. Визначено, що найбільш актуальним для вдосконалення парадигми конкурентоздатності харчової промисловості України слід забезпечити кардинальне поліпшення роботи всіх державних інститутів, спрощення оподаткування та процесу проходження митних процедур, розвиток фінансового ринку, підвищення ефективності функціонування банківської системи і фондових бірж, більш доступне кредитування і розвиток громадянського суспільства.

У розділі II «Методологічні засади розвитку державної конкурентної політики в харчовій промисловості України» досліджено методологічні засади формування конкурентного середовища з позиції розвитку державної конкурентної політики, обґрунтовано проконкурентне державне регулювання за умови трансформації антимонопольної політики, визначено стримуючі фактори розвитку конкурентоздатності харчової промисловості та обґрунтовано державну політику створення конкурентних переваг в харчовій промисловості України.

З результатами аналізу конкурентних переваг доведено, що в основі формування парадигми конкурентоздатності потрібно спиратися на методологічні засади формування конкурентного середовища з урахуванням позиції розвитку державної конкурентної політики, де конкуренція підпорядкована процесам глобалізації, і участі у цих процесах окремих конкурентоздатних галузей промисловості.

У роботі обґрунтовано сучасну парадигмальну конструкцію підходів до формування державної конкурентної політики з позиції проконкурентного державного регулювання з метою створення конкурентних переваг. Доведено, що ефективна конкурентна політика і реалізація антимонопольного законодавства – це потужні каталізатори структурних змін у висококонцентрованій економіці. Завдання держави й антимонопольних органів полягає не лише в тому, щоб припиняти зловживання монополюючим становищем, а й при потребі проводити структурну демонополізацію економіки, виключити несумлінні методи конкурентної боротьби, визначити ті сфери, де необхідне державне регулювання, та в цілому підтримувати конкуренцію в країні. Конкурентне законодавство не повинно зводитись до застосування антимонопольних обмежень до суб'єктів господарювання, що зловживають ринковою владою. Конкуренція може бути ослаблена в результаті заходів державної політики, а ринкова влада окремих суб'єктів ринку може бути посилена різноманітними методами втручання держави в ринкові відносини. Сучасна парадигмальна конструкція підходу до формування державної конкурентної політики спрямована на необхідність демонополізації економіки, стимулювання конкуренції та зменшення бар'єрів для створення нового бізнесу, заохочення добropорядних і чесних методів ведення бізнесу, на відміну від існуючої правової системи покарання за порушення законодавства про захист економічної конкуренції.

Для обґрунтування сучасної парадигми конкурентоздатності харчової

промисловості, в дисертаційній роботі досліджено системні засади втрати Україною конкурентоздатності та конкурентних переваг. В Україні існує правова система захисту конкуренції, але ця правова система нівелюється відсутністю державної проконкурентної політики. Крім державних монополій, які побудовані завдяки адміністративному державному ресурсу, за принципом монопольних ніш, в останні роки в Україні сформувався олігархічно-монополістичний капіталізм, котрий формується завдяки наближеності до влади певного кола осіб. В дисертаційній роботі визначено, що першою причиною системної втрати конкурентних переваг є значна монополізованість економіки. Другою причиною є погіршення факторних параметрів виробництва. Значний знос основних виробничих засобів та відсутність модернізації стають системною засадою втрати конкурентоздатності. Третьою – невідповідність місцевого й глобального попиту. Конкурентоздатність виявляється під загрозою, якщо параметри внутрішнього попиту починають знижуватися унаслідок кризи. Четвертою причиною втрати конкурентної переваги стають технологічні зміни, що ведуть до появи нових лідерів. Технологічні зміни часто дають старт змінам на національному рівні конкурентоздатності, тому що відсутність інноваційного розвитку не дає можливості національним галузям вчасно відреагувати на ці зміни. П'ята за значущістю причина – обмеження темпів інвестицій. Шоста – втрата необхідності до швидкого пристосовування до змін у конкурентному середовищі. Частіше це внутрішні перешкоди, зокрема, це залежність від внутрішніх покупців та захисні дії держави.

У дослідженні обґрунтовано, що системні засади втрати конкурентоздатності харчової промисловості, мають прямий зв'язок із макроекономічними загрозами. З цією метою досліджено зниження рівня конкурентоздатності України за останні п'ять років. Зазначено, що у рейтингу Всесвітнього економічного форуму за 2013 рік Україна посіла 84 місце зі 148 країн за Індексом глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI). Україна опустилася у цьому рейтингу за рік на 11 позицій через бюрократизм і відсутність прозорості інституційної структури країни. Рейтинг України виявився нестійким за наслідками фінансової кризи – це ще раз свідчить, що країна має лише факторні конкурентні переваги і знаходиться у стадії цінової конкуренції. Фінансова криза викрила слабкі сторони конкурентоздатності. Так, найбільш різко погіршилися рейтинги України за такими трьома складовими: макроекономічна стабільність, ефективність ринку товарів та інновації. Макроекономічна ситуація у 2013 році в Україні продовжила погіршуватися насамперед через превалювання сировинного експорту, котрий вкрай залежний від світової кон'юнктури та коливання цін. Рівень державного боргу і розмір бюджетного дефіциту також почали збільшуватись, знижуючи конкурентоздатність інвестиційного ресурсу. Найгірші показники були і в таких складових, як неефективність державної політики та корупційна складова. Крім того, другий рік поспіль наголошується на неприпустимості фаворитизму у державній політиці.

У розділі III «Міжнародний досвід досягнення конкурентних переваг та його імплементація до державної конкурентної політики в харчовій промисловості України» досліджено еволюційні процеси на глобальних ринках та зміни гравців на них, узагальнено досвід конкурентоздатності Швейцарії з використанням додержання нейтралітету та тридцятирічний досвід набуття глобальної конкурентоздатності Китайською народною республікою, а також розроблено пропозиції щодо імплементації міжнародного досвіду до державної конкурентної політики в харчовій промисловості України.

Результатом другої світової війни стало знищення конкурентоздатності індустріальних господарств Німеччини, Франції, Японії, багатьох менших індустріальних країн Європи. Частково було знищено індустрію Англії. Як наслідок економіка всіх країн – учасників війни вимагала докорінної перебудови. Допомогу надали США, які в роки війни збільшили свою могутність, зайнявши провідні позиції у світі, затвердивши план Маршалла, який діяв з 1948 р. по 1951 р. Обсяг правил міжнародних валютних відносин, створення Міжнародного банку реконструкції і розвитку (МБРР) як міжнародного кредитного центру. З кожним роком змінювалася структура національних господарств. Важливими чинниками розвитку світового господарства стали науково-технічний прогрес, подальше поглиблення всесвітнього поділу праці, інтернаціоналізація та глобалізація виробництва. Набули розвитку міждержавні інтеграційні процеси, в основному у вигляді глобалізації зовнішньої торгівлі та створення міжнародних фінансів. Зростаюче міжнародне домінування в багатьох важливих галузях супроводжувалося протекціонізмом США. Широко розповсюджена кластеризація конкурентних галузей охопила всю економіку Сполучених Штатів. За Індексом глобальної конкурентоздатності США у 2013 році займали 5 місце в світі і у порівнянні з 2012 роком вирівняли свої позиції після затяжної фінансової кризи (7 місце). Німецька економічна модель післявоєнного відновлення конкурентоздатності є досить вдалою і слугує прикладом економічних реформ, які стали базою для «німецького чуда». Економіка Німеччини широко кластеризована. У країні існують жорсткі стандарти на продукцію, відомі як DIN (Dockland Industry Norm). Ці норми є одними із самих жорстких серед усіх промислово розвинених країн. За Індексом глобальної конкурентоздатності Німеччина у 2013 році займала 4 місце в світі і у порівнянні з 2012 роком наростила свій конкурентний потенціал навіть у період світової фінансової кризи (6 місце). Японія із другої світової війни вийшла з дуже обмеженими ресурсами капіталу. Історія успіху Японії пронизана динамізмом. Японські компанії були змушені здійснювати прискорені й безперервні інновації. Серед найбільш істотних рис японської конкурентоздатності сьогодні виділяється роль споріднених та підтримуючих галузей, значну роль відіграють національні конкурентні переваги як система. За Індексом глобальної конкурентоздатності Японія у 2013 році займала 9 місце в світі і у порівнянні з 2012 роком трохи наростила конкурентну міць (10 місце).

В роботі узагальнено досвід конкурентоздатності Швейцарії з використанням додержання нейтралітету. Тут існує досить міцна правова

система, створені хороші рамкові умови для економічної діяльності, для ведення бізнесу. У економіці домінують малі та середні підприємства. Нейтралітет і політична стабільність Швейцарії зіграли позитивну роль у розвитку економіки і дозволили стати лідером у світовому рейтингу глобальної конкурентоздатності країн. За Індексом глобальної конкурентоздатності Швейцарія у 2013 році займала 1 місце в світі, яке вона утримує декілька років поспіль.

Успіхи китайських реформ, що були проведені в країні упродовж останніх 30-ти років, заставили провідних експертів світу говорити про Китайську Народну Республіку, як одного із найбільших товаровиробників світу та потужного конкурента Західного світу. Створення конкурентних переваг сучасного Китаю неможливо уявити без поступової лібералізації зовнішньої торгівлі, створення повноцінного валютного ринку, відкриття нових вільних (спеціальних) економічних зон, а також використання сучасних інструментів та механізмів зовнішньоекономічного регулювання макрогосподарських пропорцій. За Індексом глобальної конкурентоздатності Китай у 2013 році займав 29 місце, демонструючи стабільність у період світової фінансової кризи (29 місце).

У дисертаційній роботі досліджено можливість імплементації міжнародного досвіду США, Німеччини, Японії, Швейцарії та КНР для формування парадигми конкурентоздатності української харчової промисловості. На сьогодні Україна має величезний базовий потенціал, що був набутий нею ще у часи Радянського Союзу, однак за останні 20 років цей потенціал не розвивали, виробничі потужності застаріли не лише фізично, а й морально. Крім того, у всіх рейтингах конкурентоздатності Україна мала найгірші показники з підприємницького клімату та важкості функціонування бізнесу, а українська податкова система залишається вкрай складною і не дозволяє підвищувати конкурентоздатність у промислових секторах економіки.

Імплементаційною основою формування парадигми конкурентоздатності харчової промисловості має стати вдосконалення державної конкурентної політики у площині оновлення та модернізації виробництва на інноваційній основі, поліпшення бізнес-клімату та створення преференційних умов для довгострокового залучення капіталу, створення спеціалізованих конкурентних переваг, переходу до технічного спрямування освіти, формування політики нейтралітету, зниження доларизації економіки та формування пріоритетів розвитку для АПК як споживчого драйвера економіки. Крім того розвиток конкуренції та формування засад для переходу від стадії концентрації капіталу та концентрації бізнесу до стадії інновацій та конкурентної боротьби на основі спеціалізованих конкурентних перевагах мають стати основою сучасної парадигми конкурентоздатності харчової промисловості.

У розділі IV «Розвиток державної конкурентної політики в харчовій промисловості України в контексті світової продовольчої безпеки» досліджено загрози світовій продовольчій безпеці та їх вплив на конкурентоздатність бідних країн, обґрунтовано методологічні засади забезпечення продовольчої безпеки в Україні в контексті розвитку державної

конкурентної політики та державної політики зростання продовольчого потенціалу України при вступі її до країн – гарантів світової продовольчої безпеки.

Продовольча безпека як концепція виникла у міжнародних нормативно-правових актах в середині 1970-х років у ході обговорення міжнародних проблем харчування, що були спричинені тогочасною глобальною продовольчою кризою. Сьогодні панує два основних підходи до розуміння суті забезпечення продовольчої безпеки. Прихильники першого підходу стверджують, що основою продовольчої безпеки кожної країни на довгостроковий період є самозабезпечення продовольством. Інші наполягають на проконкурентному зовнішньоторговельному аспекті, на лібералізації світових сільськогосподарських ринків та мінімізації втручання держав у процес торгівлі продовольством для забезпечення світової продовольчої безпеки.

За результатами узагальнення проблем продовольчої безпеки, в роботі уточнено поняття *«продовольча безпека»* як стану, коли, незалежно від погодних умов, а також від політичного та економічного розвитку держави, в будь-який час є фізична, соціальна і економічна доступність, достатньої кількості безпечних і поживних харчових продуктів, які відповідають потребам і вподобанням населення в сфері харчування і є достатніми для активного і здорового життя людини. Продовольча безпека може бути забезпечена за рахунок самозабезпечення країни власними харчовими продуктами, а при недостатності власних ресурсів вона має бути забезпечена за рахунок доступу до постійно функціонуючих лібералізованих світових ринків продуктів харчування. Однак при цьому країна має бути достатньо конкурентоздатною, щоб забезпечити валютні надходження для імпорتنих інтервенцій.

Актуальність проблеми забезпечення продовольчої безпеки в світі, як основи конкурентоздатності харчової промисловості, є підґрунтям побудови національної парадигми конкурентоздатності харчової промисловості. Зазначено, що питання продовольчої безпеки займають важливе місце в саммітах G20. Зокрема декларацією, що схвалена лідерами G20 на зустрічі в Каннах в 2011 році, визначено 5 основних цілей в галузі поліпшення продовольчої безпеки та підвищення продуктивності сільського господарства: а) вдосконалення сільськогосподарського виробництва; б) поліпшення ринкової інформації та її прозорості ; в) пом'якшення наслідків коливання цін для найуразливіших груп населення; г) активізація міжнародної політики в області координації дій; д) поліпшення функціонування ринків сільськогосподарських деривативів.

В роботі виявлено та описано основні загрози світовій продовольчій безпеці та досліджено їх вплив на конкурентоздатність бідних країн. За останнє десятиліття світові ціни на продовольчі продукти зросли майже удвічі. У 2013 році середнє значення Індексу продовольчих цін ФАО склало 205,8 пунктів, що засвідчило значну загрозу світовій продовольчій безпеці. Продовольча безпека на національному та регіональному рівнях включає здатність країн і домашніх господарств отримати необхідне продовольство та мати змогу за нього

розрахуватися. Забезпечення продовольчої безпеки на рівні домашніх господарств пов'язано із рівнем доходів на душу населення. Низький рівень доходів населення призводить до того, що коливання цін безпосередньо позначаються на продовольчому становищі найбідніших верств населення.

Багато бідних країн, у тому числі і Україна, мають у своєму розпорядженні великі природні ресурси для розвитку аграрного комплексу, але вони виявляються не в змозі забезпечити своє населення харчовими продуктами. Причин для цього багато, включаючи, насамперед, рівень їх економічного розвитку. Сільське господарство практично залишається в цілому відсталим за технічною оснащеністю. Саме тому середня врожайність сільськогосподарських культур у 2-3 рази нижча, ніж в розвинутих країнах, рівень застосування мінеральних добрив в 1,5 рази нижчий, продуктивність праці на одного жителя в 9,5 рази нижча, ніж у лідерів ринку. Крім того, у країнах зі значним сільськогосподарським потенціалом аграрне виробництво використовується в цілях перехресного субсидування для вирівнювання соціальної політики країни. Ціни, що встановлюються на сільськогосподарські продукти, занижуються для підтримки життєвого рівня промислових робітників, продуктивний експорт оподатковується митами та обмежується квотами. Все це спотворює конкуренцію та в цілому знижує рівень конкурентоздатності країни та її харчової промисловості.

Також процес розвитку продовольчого потенціалу бідних країн стримується негативними факторами державного регулювання в багатих країнах – державні дотації та державні закупівлі створюють дискримінаційні умови у конкурентній боротьбі та спотворюють закономірні процеси ринкової структури. Проведений у роботі аналіз показує, що аграрному господарству країн, що розвиваються, серйозних збитків завдає політика промислово розвинених країн. Для усунення порушень у дії ринкових сил необхідно знизити рівень самозабезпеченості розвинених країн харчовими продуктами до 85% та підвищити рівень самозабезпеченості країн, що розвиваються, до 102%. Це призведе до збільшення чистих надходжень цих країн від експорту продовольства та стабілізує кризові стани, які посилились в світовій економіці починаючи з 2008 року. Збільшення виробництва продовольства в країнах, що розвиваються, та звільнення міжнародної торгівлі від деформацій можуть сприяти підвищенню рівня продовольчої безпеки в усьому світі.

У роботі обґрунтовано методологічні засади забезпечення продовольчої безпеки в Україні в контексті розвитку державної конкурентної політики з урахуванням рекомендації міжнародних організацій. Зазначено, що міжнародні організації, зокрема Міжнародний економічний форум, щорічно публікують підходи до забезпечення міжнародної продовольчої безпеки. Результат цих заходів покликаний активізувати економіку та створити стійке джерело економічного зростання для країн з розвинутим аграрним потенціалом. Так, у 2011 році ця організація затвердила програму «Новий погляд на продовольчу безпеку», в якій світу пропонувалося зосередитись на наступних цілях: а) значному покращенні продуктивності для дрібних господарств та сталому поліпшенні продуктивності на великих господарствах; б) скороченні хижацької

практики використання ґрунтів, худоби і вирубки лісів для ведення сільського господарства; в) підвищенні ефективності поливу; г) зниженні обсягу відходів по всьому ланцюгу харчової цінності. Агропромисловий сектор, на думку МЕФ, має вирішальне значення для сталого розвитку країни та для забезпечення її конкурентоздатності. У дисертаційній роботі доведено, що у процесі забезпечення національної продовольчої безпеки зростає продуктивність праці, збільшуються доходи і розширюється зайнятість населення, що має синергетичний потенціал практично для всіх секторів національної економіки. При цьому слід підходити до сільського господарства як до ринку інвестицій, тобто створювати механізми, в яких зацікавлені сторони мають стимули до інновацій та повинні мати гнучкість, щоб витримати ризики та реформи. Досягнення світової продовольчої безпеки вимагає протягом багатьох десятиліть постійних зобов'язань від усіх учасників вживати зусилля щодо підвищення продуктивності і стійкості своїх агропромислових секторів за спільними елементами.

У дисертаційній роботі визначено системні засади для зростання продовольчого потенціалу України при вступі до країн - гарантів світової продовольчої безпеки. З цією метою було визначено шість груп елементів, які дозволять досягти успіху в масштабних системних перетвореннях аграрного сектору задля забезпечення його конкурентоздатності.

Елемент 1: Інституалізація перетворень на найвищому рівні є запорукою довготривалого успіху реформ. Інституалізація реформи має відбуватись на основі формальної організації або державної установи, основною метою якої має стати організація змін у продовольчому секторі.

Елемент 2: Лідерство держави та широке залучення зацікавлених сторін. Зростання продовольчої безпеки та продуктивності агропромислового виробництва повинно стати державною політикою при активній участі приватного сектора і громадянського суспільства на найвищому рівні виконавчої влади. Керівники уряду (наприклад, прем'єр або міністр аграрної політики та продовольства) відіграють центральну роль у визначенні завдань і цілей, залучення партнерів і провідних наукових установ до процесу трансформації.

Елемент 3: Чітка стратегія та пріоритети. Керівники повинні встановити реалістичні кількісні показники всіх трьох цілей: економічного зростання, продовольчої безпеки, а також формування стійкості продовольчих систем. Використання єдиних показників є відправною точкою та засвідчує колективне прагнення країни до перетворення. Обов'язковість досягнення показників формує почуття відповідальності серед виконавців і служить еталоном для успіху.

Елемент 4: Створення стійких продовольчих систем з дієвим механізмом руху капіталу та вкладення інвестицій. Тривале перетворення в кінцевому рахунку має бути підкріплено реальними ринковими силами. Залучення нових та існуючих інновацій в систему вимагає ринкових стимулів, щоб спонукати потенційних підприємців та інвесторів брати на себе певний набір ініціатив. Саме ринок має визначати інвестиційні можливості по всьому ланцюжку

функціонування продовольчих систем, включаючи їх місце розташування, необхідність допоміжних послуг і механізмів, мають бути залучені найкращі практики для управління конкурентоздатністю продовольчої продукції.

Елемент 5: Розвиток інфраструктури. Слабка інфраструктура створює бар'єр між виробниками та споживачами, знижуючи ринкові можливості і стимули для інвестицій. Першочерговий розвиток комунікативної складової має стати вирішальним елементом для побудови інноваційності продовольчих систем та забезпечити їх стійкість.

Елемент 6: Першочергове інвестування капітальних вкладень та рішень з управління ризиками. Фінансування та управління ризиками є основними рушійними силами ринкових бізнес-моделей та є основою для перетворень в АПК. Ідея полягає у створенні пакета інструментів: грантів, гарантій, стимулів для капіталовкладень та комерційних грошей для фінансування інновацій у ріст продуктивності виробництва та конкурентоздатності продовольчих та сільськогосподарських товарів.

Агропромислові перетворення можуть бути складними, однак зазначені шість елементів мають основне значення для системних перетворень і лише при їх формуванні може бути досягнута тривала конкурентоздатність харчової промисловості. У 2013 році Кабінет Міністрів України прийняв «Стратегію розвитку аграрного сектора України до 2020 року». Цей документ визначає пріоритетні напрями роботи АПК і способи його регулювання з боку держави на найближчі роки. Крім якісних показників, передбачається наростити і кількісні, за рахунок впровадження інноваційних технологій, якісного насіння, технічного переоснащення; вал зернових збільшиться до 80 млн. тонн тобто на 60%.

Зазначено, що дії Уряду України свідчать про недостатню увагу до продовольчої безпеки та формування власних дій без врахування позиції МЕФ, яку він висловив у «Новому погляді на продовольчу безпеку». Так, не було створено правильних механізмів приватно-державного партнерства на основі стійких продовольчих систем; «Стратегія розвитку аграрного сектора України до 2020 року» не враховує міжнародні рекомендації, які надаються країнам, що мають намір приєднатись до світової системи продовольчої безпеки. А тому для формування парадигми конкурентоздатності харчової промисловості у контексті забезпечення світової продовольчої безпеки у роботі сформовано пропозиції з вдосконалення прийнятої Стратегії.

У розділі V «Вдосконалення державної конкурентної політики в харчовій промисловості України на засадах стійких продовольчих систем та кластерних ініціатив» досліджено державну політику зростання продовольчого потенціалу України на засадах стійких продовольчих систем, визначено аграрну політику України на перспективу в умовах формування кластерних ініціатив, обґрунтовано методичні засади забезпечення конкурентоздатності харчової промисловості на основі стійких продовольчих систем – інноваційних кластерів росту та розроблено методичний підхід до розрахунку потенціалу кластерів для окремих ринків харчової промисловості України.

За останні роки процес виникнення агрохолдингів в Україні активізувався, інвестори почали вкладати кошти у сектор, який демонструє відносну стабільність і як наслідок по деяких позиціях з'явилась позитивна динаміка (табл. 3).

Таблиця 3

Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за 2011-2013 рр., тис. тонн

Харчові продукти	2011 р.	2012 р.	2013 р.
М'ясо ВРХ свіже чи охолоджене	64,0	61,8	62,8
М'ясо свиней свіже чи охолоджене	202	190	220
М'ясо свійської птиці свіже чи охолоджене	689	691	778
Вироби ковбасні	292	294	294
Соки фруктові та овочеві	382	452	462
Олія соняшникова нерафінована	3177	3804	3403
Молоко рідке оброблене	890	910	961
Молоко і вершки сухі	53,6	63,1	53,8
Масло вершкове	76,7	88,6	94,3
Борошно	2596	2605	2542
Хліб та вироби хлібобулочні, нетривалого зберігання	1763	1686	1560
Цукор	2586	2143	1263
Шоколад та готові харчові продукти, що містять какао	344	341	331
Вироби кондитерські цукрові, що не містять какао	230	218	202
Напої безалкогольні, млн. дал	145	144	126
Сигарети, які містять тютюн, або суміші тютюну з заміниками тютюну, млрд. шт.	95,5	93,9	86,1

Під впливом економічних перетворень відбулися зміни в традиційній галузевій структурі харчової промисловості України. Так у структурі промислового виробництва за видами економічної діяльності найбільш відчутно зростала частка виробництва олії та тваринних жирів – з 5,1% до 11,5%, що відбулося за рахунок розширення експортних можливостей галузі і не вплинуло суттєво на ситуацію на внутрішньому ринку. Значно скоротилося виробництво цукру в Україні. Відсутність державного замовлення на цей вид продукції, встановлення бар'єрів на його експорт та державне регулювання цін призвели до стану, коли в Україні завантаженість цукрових заводів становила 40% їх потужностей. Адміністративне регулювання виробництва хліба та хлібобулочних виробів (введення фіксованих цін, обмеження рентабельності та рівня торговельної націнки) стало причиною зниження ефективності в галузі та зменшення інноваційної активності.

В роботі досліджено державну політику щодо забезпечення зростання продовольчого потенціалу України на засадах стійких продовольчих систем. Сектор аграрного виробництва є дуже вразливим, а тому забезпечення стійкості агропромислового комплексу, його конкурентоздатності на внутрішньому і зовнішньому ринках, гарантування продовольчої безпеки країни має стати основними складовими вдосконалення державної конкурентної політики в харчовій промисловості України на засадах стійких продовольчих систем та кластерних ініціатив. Для цього в дисертаційній роботі запропоновано

методологію формування інтеграційного об'єднання – стійких продовольчих систем, для чого дано визначення «*стійкої продовольчої системи*» як відновлюваного інтеграційного об'єднання, сформованого по ланцюгу харчової цінності, руху капіталу та комунікативної складової, що охоплює всі види діяльності, пов'язані з виробництвом, обробкою, переробкою, розподілом і споживанням продовольства, яке при цьому у період кризових коливань ринкової кон'юнктури, забезпечує продовольчу безпеку таким шляхом, при якому не створюються загрози національній, економічній, соціальній та екологічній безпеці у середньостроковій та довгостроковій перспективі.

У 2013 році FAO затвердила рекомендації щодо досягнення стратегічних цілей забезпечення всесвітньої продовольчої безпеки на 2014-2017 роки і переходу від Цілі розвитку тисячоліття до Цілі сталого розвитку – «Сстійкі продовольчі системи як інструмент забезпечення продовольчої безпеки та запобігання голоду». На підставі аналізу основних положень позиції FAO сформовано чотири ключові принципи вдосконалення стійкості продовольчих систем у відповідності до нових підходів ООН: а) підвищення ефективності використання ресурсів, підвищення продуктивності продовольчих систем при зниженні споживання сировини з одночасним зведенням до мінімуму негативних зовнішніх факторів від коливання цін на продовольство; б) управління екологічними, соціальними та економічними ризиками, пов'язаними із виробничими системами сільськогосподарських секторів, включаючи ГМО, шкідників, хвороби і зміну клімату; в) визначення і розширення ролі відновлення екосистем для досягнення екологічної стійкості; г) сприяння доступу до необхідної інформації для прийняття управлінських рішень, у тому числі з питань технологій та інновацій.

Враховуючи наведене, запропоновано при розробленні національної стратегії «Сстійкі продовольчі системи як інструмент забезпечення продовольчої безпеки та запобігання голоду» особливу увагу приділяти підтримці механізмів стимулювання інновацій та інвестицій, створенню механізму сприяння зміцненню міжсекторальної координації та посиленню координації по вертикалі у створенні ланцюга харчової цінності. Доведено, що найбільш прийнятним варіантом такої координації є створення *інноваційних кластерів росту* із залученням широкого спектру галузей, задіяних у виробництві, обробці, переробці, розподілі і забезпеченні споживання харчових продуктів, із обов'язковим включенням спеціалізованих елементів руху капіталу та комунікаційної складової.

В роботі запропоновано удосконалення аграрної політики України в умовах формування кластерних ініціатив. Для врахування рекомендацій ООН пропонується розділити кластерні ініціативи на два періоди: у дворічному періоді 2014-2015 років - проведення оцінки сформованої практики функціонування АПК та напрацювання критеріїв, за якими планується вдосконалення; запровадження звітності для прийняття правильних управлінських рішень; формування планів дій з удосконалення існуючої практики та проведення узгоджувальних нарад з міжнародними консультантами, бізнесом, науковцями та політиками щодо напрацювання

консенсусу зі створення стійких продовольчих систем на базі інноваційних кластерів росту в АПК. Після проведення діалогів схвалені плани слід виконувати у наступний дворічний період - протягом 2016-2017 років.

Для перетворення інтеграційного об'єднання у інноваційний кластер росту у дисертаційній роботі розроблено комплексний підхід щодо конкурентоздатності харчової промисловості на основі формування стійких продовольчих систем шляхом проведення двоступінчатого аналізу оцінки сильних та слабких сторін галузей, що мають потенціал для об'єднання, аналізу стадій концентрації цих галузей і виявлення інвестиційного потенціалу об'єднання, подолання недоліків одиничних структур при формуванні стійкої основи інтеграційної взаємодії шляхом формування прогнозу розвитку у галузях харчової промисловості, які мають кластерний потенціал.

Комплексний теоретико-методологічний підхід до створення і функціонування стійких продовольчих систем на кластерній основі використовує змінний набір різних підходів, інструментів, методів та характеризується: можливістю використання змішаного сценарію формування кластерів; комбінуванням інструментів централізованої і ліберальної кластерної стратегії; вирішенням проблем інфраструктури кластеризації для малого і середнього бізнесу за рахунок державного фінансування.

У відповідності до розробленого підходу формування стійкого інтеграційного об'єднання, перш за все, слід провести аналіз сильних та слабких сторін галузей харчової промисловості, які мають потенціал для кластеризації. В результаті проведеного SWOT- аналізу по створенню кластерів росту в агропромисловому комплексі визначено загрози створенню кластерів росту: ерозія ґрунтів та зниження родючості земель у зв'язку з інтенсивним використанням; використання виробниками майже безкоштовних паїв, з відсутністю стимулів для комерціалізації; створення державного земельного банку з монопольним правом щодо викупу сільськогосподарських земель; непрозора та занадто централізована бюджетна політика; відсутність довгострокового капіталу для аграрних реформ; повільний прогрес у прийнятті міжнародних стандартів якості та управління; слабкі зв'язки в ланцюгах поставок і відсутність доступу до ринків для невеликих первинних виробників; відсутність національної племінної бази, залежність від імпорتنих порід і біоматеріалу; наміри здійснення інтеграції одночасно по різних напрямках (ДСФТА з ЄС, Митний союз з країнами СНД, Зерновий пул тощо); політичні проблеми, що здатні уповільнити прогрес країни та підняти вартість залучених коштів; скорочення чисельності населення, особливо в сільській місцевості.

Аналіз причин, які стримують виробництво у агропромисловому комплексі України (рис.2) свідчить, що чотири із шести причин можна подолати за допомогою кластерних ініціатив. Так, зокрема, надмірну конкурентну боротьбу з боку іноземної продукції можна подолати шляхом зростання якості завдяки відпрацюванню спеціалізації при формуванні внутрішньої структури кластеру.

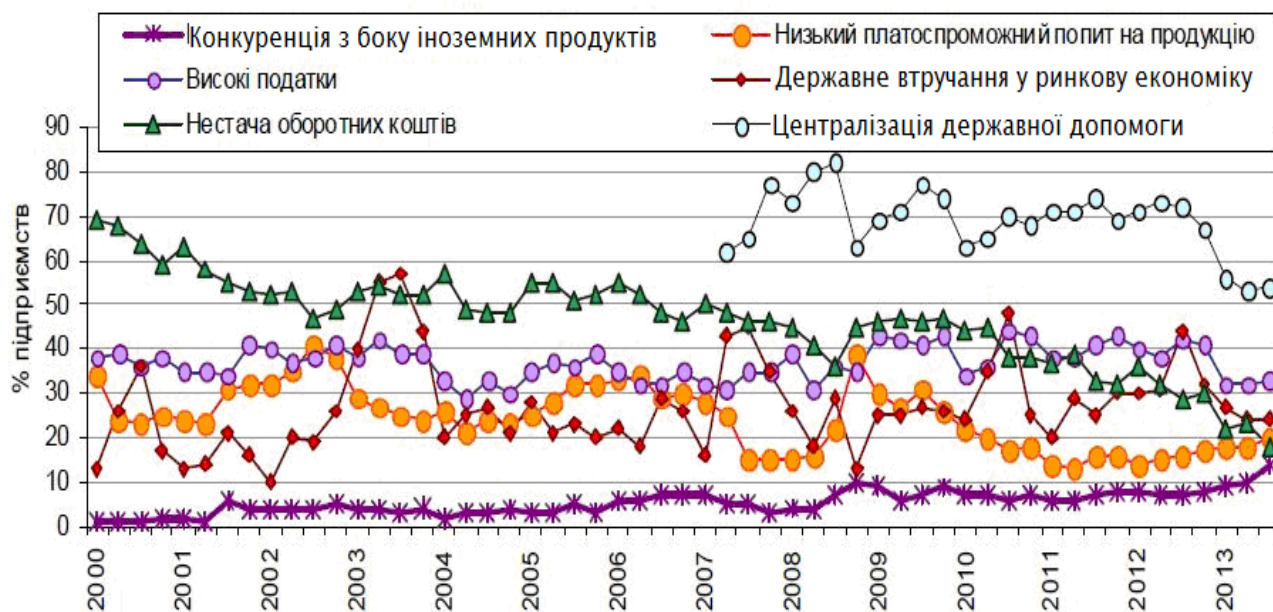

Рис.2. Причини, які стримують збільшення виробництва у агропромисловому комплексі

Нестачу оборотних коштів та низький платоспроможний попит можна подолати при формуванні об'єднавчих кластерних ініціатив при виході на зовнішні ринки за допомогою спільної інфраструктури, зокрема, при входженні України до світової системи гарантування продовольчої безпеки. Також кластерне об'єднання має більше можливостей для подолання бюрократичної процедури виділення державної допомоги і завдяки централізованій участі у державних закупівлях.

Створення неринкових некомерційних активів у вигляді побудови взаємовідносин за допомогою комунікативної складової зростають та стають нематеріальним активом, котрий формує «економіку знань». Поява консolidованого капіталу, який на першому етапі був вкладений у подолання спільних недоліків, починає давати результати, та за допомогою елементів руху капіталу забезпечує його інновативність та спрямування у розвиток. Наявність спільних конкурентних переваг вищого порядку забезпечує конкурентоздатність системи та робить її більш стійкою. Враховуючи вищезазначене, в роботі запропоновано послідовність кроків по формуванню стійких продовольчих систем (рис.3).

Основою формування стійких продовольчих систем є ідентифікація перспективності з виділенням найбільш конкурентоздатних галузей для запровадження стимулювання точок росту з боку держави та запровадження інформаційної компанії щодо підтримки формування інтеграційного об'єднання та його діяльності як загальнодержавного проекту.

Обговорення проблематики та проведення досліджень з метою виявлення стійких конкурентних переваг у галузях харчової промисловості на основі двоступеневого аналізу «внутрішніх» та «зовнішніх» факторів з найбільшою кількістю показників, по яких можна зібрати інформацію

Виявлення конкурентоздатних видів продукції, що виробляються підприємствами цих галузей на основі аналізу їх частки на регіональному та загальнодержавному рівнях та їх експортного потенціалу

Виявлення іноземних конкурентів, які присутні на внутрішньому ринку та переваг, які дозволили конкурентам вийти на ринок та утримуватись на ньому, з метою формування власних конкурентних переваг та витіснення цих конкурентів

Аналіз забезпеченості відповідною інфраструктурою і віднаходження можливостей для створення відсутніх елементів за рахунок створення спільного капіталу. Виявлення непрофільних функцій підприємств галузі та вартості їх утримання з метою оптимізації ~~бізнес-процесів шляхом напрацювання стимулів спеціалізації.~~

Аналіз показників фінансової стійкості, ефективності функціонування підприємств відібраних галузей харчової промисловості, здатних створити ядро кластера, завдяки випуску конкурентоздатної продукції, та перспективи її виходу на зовнішні ринки з врахуванням потреб у даній продукції на міжнародних ринках.

Аналіз наявності ресурсів (сировини, виробничих потужностей, фінансових, інформаційних та інтелектуальних ресурсів тощо) для розвитку супутніх галузей та появи спеціалізації елементів руху капіталу для створення спільної інфраструктури.

Опрацювання механізму взаємодії і юридичних зобов'язань, що визначають обмін ресурсами, інформацією та створення комунікаційної складової, котра буде здійснювати формування нематеріальної складової для появи інновативності капіталу.

Середньо і довгострокове прогнозування динаміки цін і обсягів товарів, тобто вивчення тенденцій зміни конкурентного стану внутрішнього та зовнішніх ринків за відібраним переліком продукції для прорахунку стійкості системи.

Формування планів спільної діяльності органів влади і бізнесу для реалізації пілотних проєктів створення стійких продовольчих систем □ інноваційних кластерів росту в найбільш конкурентних галузях харчової промисловості.

Рис.3. Послідовність кроків при формуванні кластерних ініціатив

Після ідентифікації перспективності найбільш конкурентоздатних галузей, у відповідності до розробленого методичного підходу формування конкурентоздатності харчової промисловості на засадах стійких продовольчих систем, необхідно здійснити аналіз стадій концентрації цих галузей та виявити їх інвестиційний потенціал. Для виявлення потенціалу для кластеризації серед окремих галузей харчової промисловості слід проаналізувати, яка з галузей ввійшла в стадію конкурентоздатності на основі розмірної структури і готова до переходу на наступну стадію спеціалізації (рис.4).

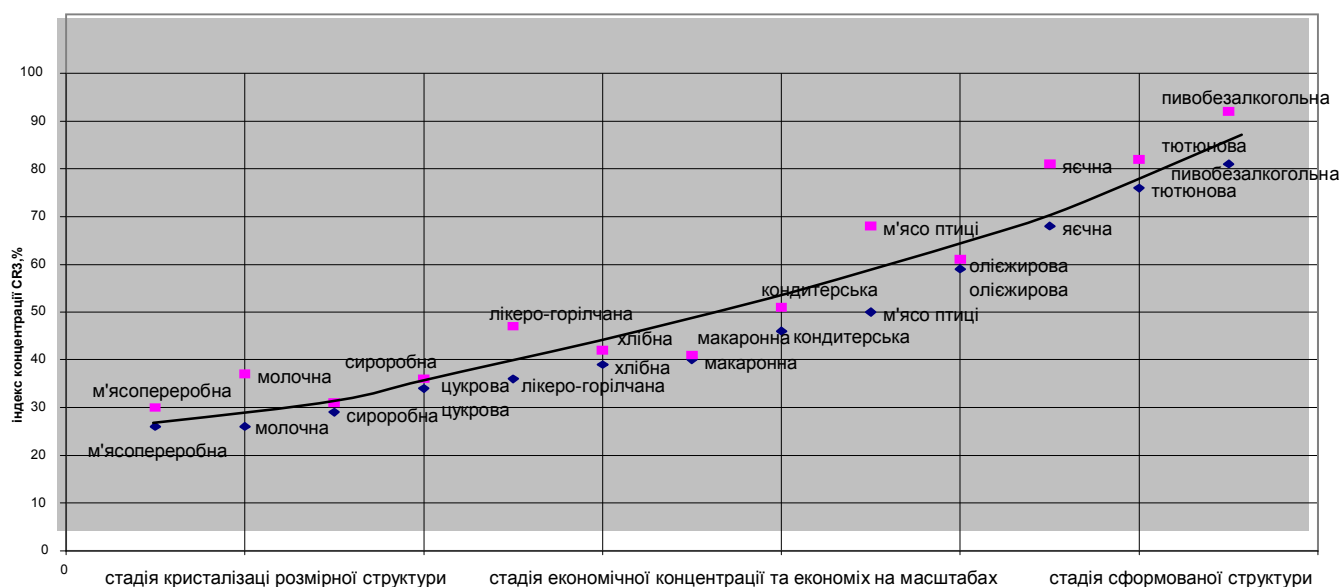

Рис. 4. Крива показників стадій концентрації галузей харчової промисловості України за 2012-2013 роки

При застосуванні розробленого підходу до формування стійких продовольчих систем – інноваційних кластерів росту аналіз стадій концентрації конкурентоздатних галузей показує потенціал кластеризації серед окремих галузей харчової промисловості та дозволяє проаналізувати, яка із галузей увійшла в стадію конкурентоздатності на основі розмірної структури і готова до переходу на наступну стадію спеціалізації та кластеризації. Позиціонування на кривій консолідації є орієнтиром для формування кластерних ініціатив. Компанії мають оптимізувати агрегований портфель дочірніх компаній та підрозділів, що перебувають на різних стадіях процесу консолідації. Приймаючи рішення про злиття з іншим підприємством своєї галузі або вихід на інший ринок необхідно звертати увагу на стадію концентрації, в якій перебуває галузь. Найбільш успішними такі кроки є на стадіях кристалізації розмірної структури та економічної концентрації.

Накладаючи криву консолідації на криву падіння рівня ринкової вартості активів і можна віднайти перелік тих галузей, які ще мають, на думку інвесторів, позиції «точок росту». По цих галузях харчової промисловості слід посилити інтеграційні зусилля не у сторону концентрації, а в бік кластеризації та пошуку бази для кластерних ініціатив, які дозволять зберегти конкуренцію та посилити інноваційну складову спільного капіталу, що зможе слугувати більш тривалою факторною перевагою для збереження конкурентоздатності.

Далі, у відповідності до розробленого методичного підходу, серед галузей, котрі ввійшли у стадію конкурентоздатності на основі розмірної структури слід виявити галузі з достатнім інвестиційним потенціалом. У світовій практиці IPO (initial public offering) вважається одним із найбільш ефективних і детально відпрацьованих способів залучення інвестицій. Інвестиційний потенціал українських галузей харчової промисловості необхідно прослідкувати на основі

динаміки зміни вартості активів агрохолдингів, котрі здійснили вихід на міжнародні фондові біржі через механізм публічного розміщення акцій.(рис.5)

Як видно з проведеного аналізу, лише дві агропромислові групи, з п'ятнадцяти, мають позитивну динаміку зміни вартості активів за 2013 рік і ці дві групи працюють у оліє-жировій промисловості (група Агроліга – ріст активів склав 161,5%) та птахівницькій галузі (Прат Авангард – ріст активів склав 16,1%).

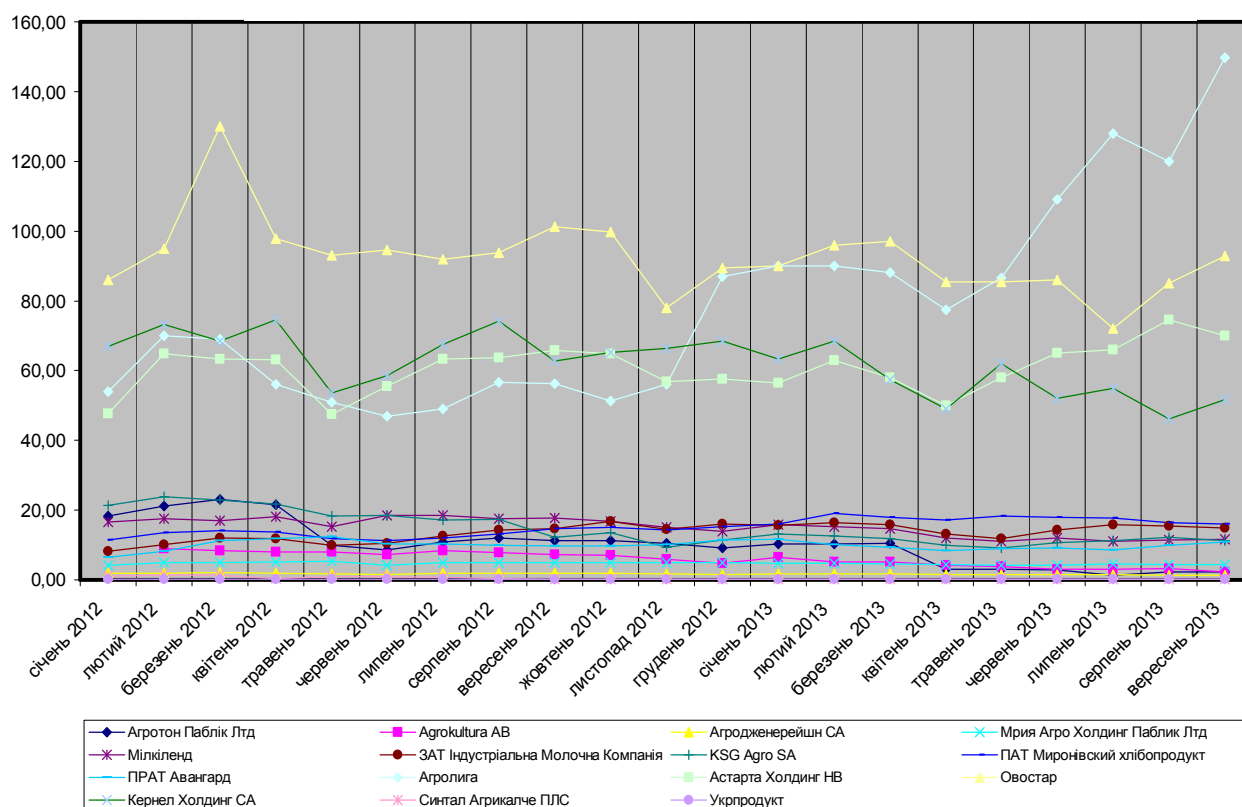

Рис.5. Міжнародні котирування акцій українських емітентів, що працюють в АПК

Згідно проведеного аналізу стану концентрації у галузях харчової промисловості було виявлено, що найбільший потенціал для кластеризації у цукровій, лікеро-горілчаній, хлібопекарній, макаронній, кондитерській, галузі птахівництва, оліє-жировій та виробництва яєць. При цьому лише у олійній та птахівницькій галузях він має стабільну основу та може забезпечити тривалий ріст, а галузь виробництва яєць курячих уже практично увійшла у стадію сформованої структури, тому тут кластеризація має найбільший ризик, оскільки потенціалу для росту за рахунок спеціалізації та охоплення внутрішнього ринку вже практично не залишилося.

У відповідності до формування кластерів росту на засадах парадигми конкурентоздатності харчової промисловості, конкурентоздатна галузь повинна спиратись на чотири детермінанти конкурентного ромбу, які присутні в Україні. Водночас слід врахувати, що їх розвиток не є однорідним.

Сьогодні експорто-орієнтовані галузі харчової промисловості знаходяться в стадії концентрації, яка призводить до ослаблення конкуренції, що виражається у приділенні більшої уваги збереженню своїх позицій, ніж їх посиленню. Поглинання створюють ілюзію прогресу без створення нових компаній або посилення конкурентоздатності існуючих.

У той час, як стадія інновацій створює умови для стійкого зростання конкурентоздатності у відносно великій кількості галузей, стадія розмірної структури звужує коло галузей, які можуть підтримувати свої конкурентні переваги на високому рівні, до декількох галузей, у яких працює обмежена кількість підприємств.

На основі сформованого комплексного підходу щодо формування стійких продовольчих систем та перетворення інтеграційного об'єднання у харчовій промисловості у інноваційний кластер росту, здійснено розробку кластерного прогнозу розвитку у олійній, яєчній, кондитерській галузях та на ринку курятини. У дисертаційній роботі сформовано три типи прогнозних показників розвитку галузі:

I – згідно *Стратегії розвитку аграрного сектора України до 2020 року*;

II – *песимістичний прогноз* згідно тенденціям розвитку галузі, що були сформовані протягом 2005-2013 рр.;

III – *кластерний прогноз* розвитку галузі за умови формування стійких продовольчих систем - кластерів росту за методологією розробленою автором (табл. 4).

В роботі розроблено прогнозні моделі функціонування стійких продовольчих систем на ринках олії соняшникової, курятини, яєць курячих та кондитерських виробів до 2020 року і обґрунтовано вибір подальшого шляху розвитку конкурентоздатності окремих галузей харчової промисловості та ринку агропромислової продукції в цілому.

При дослідженні індивідуальних структур в олійній, птахівничій, кондитерській галузях та на ринку курятини виявлено відсутність центрів інновацій, а саме наукових установ та закладів освіти, які б готували профільних спеціалістів саме для потреб галузі. Як наслідок, практично все обладнання, яке було встановлено під час модернізації виробничих потужностей, є іноземним та поглиблює залежність від іноземних технологій та утруднює у подальшому процес сертифікації виробництв.

Більшість агрохолдингів не має власної торгівельної мережі та співпрацюють із рітейлерами в режимі постачальник – продавець, поряд зі співпрацею із великими торгівельними компаніями у декого сформована власна франчайзингова роздрібна мережа. А тому, актуальним у процесі кластеризації залишається питання створення спільної мережі дистрибуції та торгівельних організацій, що знизить витрати компаній на логістику та роздрібну реалізацію продукції. Крім того, для об'єднання зусиль по реалізації продукції за кордоном, мають бути створені зовнішньоторговельні організації, які будуть тісно співпрацювати із торгівельними місіями за кордоном та комплексно представляти продукцію українських виробників при здійсненні акредитації

продукції за межами України та при укладанні зовнішньоторговельних контрактів.

Таблиця 4

Формування прогнозних показників діяльності стійких продовольчих систем - інноваційних кластерів росту на окремих ринках

Продукти	Види прог нозу	2005	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Стійка продовольча система - інноваційний кластер росту на ринку олії соняшникової												
Соняшник	I	4706	6772	8387	11051	8746	9106	9465	9825	10184	10544	10903
	II				11051	8737	8649	8563	8477	8392	8308	8225
	III				11051	9370	9463	9558	9654	9750	9848	9946
Олія соняшни- кова нера- фінована	I	2228	2990	3804	3403	3918	4036	4157	4281	4410	4542	4678
	II				3403	3190	3158	3127	3095	3064	3034	3003
	III				3403	3461	3496	3531	3566	3602	3638	3674
Стійкі продовольчі системи - інноваційні кластери росту на ринках курятини та яєць курячих												
Зернові культури, всього	I	38016	39271	46216	63051	48197	50177	52158	54139	56119	58100	60081
	II				63051	47411	46937	46468	46003	45543	45088	44637
	III				63051	55338	55891	56450	57015	57585	58161	58742
М'ясо птиці, свіже	I	458	693	691	778	712	733	755	778	801	825	850
	II				778	560	554	549	543	538	532	527
	III				778	719	727	734	741	749	756	764
М'ясо птиці, морожене	I	90	91	76	139	78	80	83	85	88	90	93
	II				139	76	75	74	73	73	72	71
	III				139	94	95	96	97	98	99	100
Яйця	I	14063	17052	21942	22995	22600	23278	23976	24696	25437	26200	26986
	II				22995	18652	18465	18281	18098	17917	17738	17560
	III				22995	21209	21421	21635	21852	22070	22291	22514
Стійка продовольча система - інноваційний кластер росту на ринку кондитерських виробів												
Цукрові буряки	I	15468	13749	18439	10789	19229	20019	20810	21600	22390	23180	23971
	II				10789	13232	13099	12968	12839	12710	12583	12457
	III				10789	15989	16149	16311	16474	16639	16805	16973
Цукор-пісок	I	1867	1805	2143	1263	2207	2274	2342	2412	2484	2559	2636
	II				1263	1370	1356	1342	1329	1316	1303	1290
	III				1263	1997	2017	2037	2058	2078	2099	2120
Шоколад	I	329	352	341	331	351	362	373	384	395	407	419
	II				331	339	335	332	329	325	322	319
	III				331	339	342	345	349	352	356	360
Вироби конди- терські	I	256	252	218	202	225	231	238	245	253	260	268
	II				202	217	215	212	210	208	206	204
	III				202	217	219	221	223	225	228	230

Для подолання недоліків діяльності одиничних структур у конкурентоздатних галузях харчової промисловості, вони повинні консолідуватись на базі вертикально інтегрованого об'єднання, яке дозволяє зберегти елементи конкурентної боротьби та створити стимули для взаємопов'язаних галузей у досягненні тривалих конкурентних переваг з допомогою спільних зусиль та фінансових ресурсів, а елементи руху капіталу та комунікаційні центри створять той нематеріальний актив, котрий дозволить перетворитися спільному капіталу та знанням у повноцінні інновації. Лише

інновативність капіталу дозволяє забезпечити конкурентну стійкість системи та має слугувати основою для вдосконалення конкурентної політики на засадах парадигми конкурентоздатності харчової промисловості.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження отримано наступні висновки, що мають науково-теоретичне, методологічне та прикладне значення:

1. Доведено, що підґрунтям формування сучасної парадигми конкурентоздатності харчової промисловості, яка ґрунтується на історичному перетворенні парадигми конкурентоздатності економіки за рахунок включення до неополітекономічної парадигми, є її складові: інновативність капіталу, глобалізація економіки, проблематика власності, циклічність і стадійність розвитку конкурентного потенціалу, з врахуванням часової складової, інтенсифікатора змін та стимулів для тривалої конкурентоздатності.

2. Удосконалено теоретичні засади конкурентоздатності харчової промисловості шляхом розширення змісту понятійного апарату щодо термінів: «конкурентоспроможність» – яка ґрунтується на виявленні потенціалу та врахуванні не тільки наявного стану але й потенціалу та перспективи; «конкурентоздатність» – як реалізованість потенціалу; «ефективність конкурентоздатності» – як якість реалізації потенціалу, що полягає у визначенні ступеня використання як потенціалу конкурентних переваг, так і самих конкурентних переваг; «кластерна ініціатива» – як стійка інтеграційна система одиночних структур, які гармонійно поєднують позитиви від спеціалізації та співпраці при збереженні конкуренції; «продовольча безпека» – у контексті вдосконалення конкурентоздатності харчової промисловості, необхідної для зменшення імпорتنих інтервенцій харчових продуктів та уточнено граничні показники індикаторів продовольчої безпеки, зокрема обґрунтовано рівень незалежності продовольчого ринку – у розмірі не більше 20% залежності від імпорту окремих видів продовольства, економічної доступності харчових продуктів – у розмірі до 50% витрат домогосподарств, енергетичної цінності харчування – на рівні не нижче 3000 Ккал.

3. Сформовано комплексний підхід до обґрунтування вибору інструментарію для вдосконалення парадигми конкурентоздатності харчової промисловості. До нього включено стадії конкурентоздатності, стану основних конкурентних переваг, індикатори міжнародних індексів конкурентоздатності, стану конкурентного середовища та конкурентної політики держави, розвиток базових економічних складових та підсилюючих ефективностей і факторів інноваційного розвитку.

4. Удосконалено методологічний підхід до визначення залежності показників росту від стадій конкурентоздатності та обґрунтовано, що на стадії конкурентоздатності на основі глибини переробки та інвестицій у виробництво відбувається зростання, однак існує велика залежність від факторних переваг, у стадії конкурентоздатності на основі розмірної структури буде відбуватись ріст економічних показників до моменту вичерпання ефекту масштабу, а стадія інновативності капіталу є визначальною та характеризує появу можливості для

зростання та перехід на стадію конкурентоздатності на основі інновацій, або втрату конкурентних переваг та тривалий затяжний спад.

5. Систематизовано конкурентні переваги за ступенем їх впливу, та напрацьовано методологію підвищення конкурентоздатності харчової промисловості шляхом переходу від основних факторів до розвинених та від загальних до спеціалізованих, а також досліджено спонукальні мотиви, котрі стимулюють економіку до переходу на більш досконалу стадію конкурентоздатності – збільшення конкуренції, формування потреби у допоміжних галузях, спеціалізація виробництва, а потім підвищення якості інновацій, подолання факторних недоліків, ріст доходів населення та стимулювання освіти і росту продуктивності праці, вдосконалений попит формує потребу у конкуренції.

6. Кластерна форма інтеграції об'єднує в собі переваги всіх форм інтеграції, ефективність взаємодії збільшується за рахунок географічної близькості суб'єктів господарювання та концентрації виробничого потенціалу з науковим потенціалом та організаційною інфраструктурою. При цьому розвинуто методологію переходу до кластерної моделі інтеграції, яка побудована на основі порівняльної характеристики форм інтеграційної взаємодії компаній, завдяки наявності найбільшої кількості переваг за територіальним охопленням, організаційно-галузевою ознакою, способами побудови зв'язків, сферами діяльності та завдяки частковій централізації управлінських функцій.

7. Напрацьовано теоретичний підхід до створення передумов забезпечення інноваційного розвитку як основи формування сучасної парадигми конкурентоздатності харчової промисловості шляхом побудови інтелектуально орієнтованої економіки знань та уточнено основні напрями впливу кластерів на конкурентоздатність економіки шляхом групування за трьома напрямками: за впливом на спеціалізацію та появу потреби у розвитку допоміжних галузей, за формуванням внутрішньої взаємодії як основи для інновацій, за розширенням спільних можливостей для розвитку бізнесу.

8. Збереження високого рівня конкурентоздатності є результатом добре функціонуючого механізму, що включає в себе ряд елементів, які доповнюють та підсилюють один одного. У роботі здійснено формування теоретичного підходу до показників вдосконалення власної парадигми конкурентоздатності харчової промисловості на основі порівняння основних індексів конкурентоздатності економіки. Найбільш актуальним для поліпшення конкурентоздатності України в усіх міжнародних рейтингах і є кардинальне поліпшення роботи всіх державних інститутів, спрощення оподаткування та процесу проходження митних процедур, розвиток фінансового ринку, підвищення ефективності функціонування банківської системи і фондових бірж, більш доступне кредитування і розвиток громадянського суспільства.

9. Обґрунтовано необхідність реалізації конкурентної політики держави шляхом демонополізації економіки, стимулювання конкуренції та зменшення бар'єрів для створення нового бізнесу, заохочення добropорядних і чесних методів ведення бізнесу та шляхом стимулювання добросовісної конкуренції як

основи для конкурентоздатності економіки. Впровадження проконкурентного державного регулювання є основою для появи сталих конкурентних переваг.

10. Екстраполяційною основою побудови парадигми зростання конкурентоздатності харчової промисловості на основі імплементації міжнародного досвіду (на прикладі США, Німеччини, Японії, Швейцарії та КНДР) має стати подолання основних загроз продовольчої безпеки для економіки України, зокрема – це значне відставання у розвитку базових макроекономічних складових, підсилюючих ефективностей та факторів інноваційного розвитку.

11. Удосконалено концептуальний підхід до виявлення основних загроз продовольчій безпеці, сформовано можливі шляхи нівелювання цих загроз для економіки бідних країн та обґрунтовано необхідність формування національної парадигми конкурентоздатності харчової промисловості в контексті державної політики забезпечення продовольчої безпеки та входження України до країн – гарантів світової продовольчої безпеки.

12. Розроблено пропозиції по вдосконаленню державної конкурентної політики з врахуванням напрацьованих методичних засад забезпечення конкурентоздатності харчової промисловості на основі стійких продовольчих систем – інноваційних кластерів росту. Запропоновані пропозиції слугуватимуть зростанню продовольчого потенціалу України та можуть слугувати основою для формування державних аграрних кластерних ініціатив в умовах зростання загроз продовольчій безпеці та відсутності стабільного інвестиційного капіталу при затяжній фінансовій кризі .

13. Сектор аграрного виробництва є дуже вразливим, а тому забезпечення стійкості агропромислового комплексу, його конкурентоздатності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни мають стати основними складовими сучасної парадигми конкурентоздатності харчової промисловості на основі стійких продовольчих систем. Доведено необхідність участі у інтеграційному об'єднанні усіх учасників по ланцюгу харчової цінності, руху капіталу та комунікативної складової, яка відіграє ключову роль у створенні нематеріальної складової для появи інновативності капіталу.

14. Враховуючи необхідність формування економічної стійкості при побудові продовольчих систем, удосконалено методологічний підхід до перетворення інтеграційного об'єднання у інноваційний кластер шляхом проведення двоступінчатого аналізу оцінки сильних та слабких сторін галузей харчової промисловості, що мають потенціал для об'єднання, аналізу стадії концентрації цих галузей і виявлення інвестиційного потенціалу об'єднання та шляхом подолання недоліків одиничних структур при формуванні стійкої основи інтеграційної взаємодії та обґрунтовано орієнтовний склад кластерів росту у олійній, яєчній, кондитерській галузях та на ринку курятини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографії, розділи у книгах

1. Чернелевська О. Л. Харчова промисловість в контексті підвищення конкурентноздатності економіки України : монографія / О. Л. Чернелевська. — К. : “Хай Тек Прес”, 2012. — 272 с.
2. Чернелевська О. Л. Парадигмальна модель зростання конкурентноздатності України на основі кластерів росту в харчовій промисловості / О. Л. Чернелевська // Удосконалення обліку, аналізу і аудиту в умовах глобалізації світової економіки : кол. моногр. — 2013. — С. 184-197.
3. Чернелевська О. Л. Аналіз факторів глобальної конкурентноздатності / О. Л. Чернелевська // Стан та передумови стійкого розвитку аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів у світовій економіці : кол. моногр. / за ред. д.е.н., професора Ю. О. Нестерчук — Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. — С. 256-261.

Статті у наукових фахових виданнях

1. Чернелевська О. Л. Революційна еволюція / О. Л. Чернелевська // Конкуренція – вісник Антимонопольного комітету України. — 2002-2003. — № 2-4. — С. 13-16, 12-14, 13-15.
2. Чернелевська О. Л. Від монополії до конкуренції / О. Л. Чернелевська // Конкуренція – вісник Антимонопольного комітету України. — 2005. — № 2 (17), С. 13-18.
3. Чернелевская Е. Л. Формирование и развитие кластеров в Украине / Е. Л. Чернелевская // Культура народов причерноморья, экономические науки. — 2012. — № 241. — С. 122-125.
4. Чернелевська О. Л. Вдосконалення заборонних норм на здійснення монополістичної практики та антиконкурентних дій органів влади / О. Л. Чернелевська // Вісник Хмельницького національного університету. — 2005. — № 5. — С. 200-202.
5. Чернелевська О. Л. Шляхи вдосконалення правового поля протидії картелям. / О. Л. Чернелевська // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. — 2005. — № 4. — С. 86-91.
6. Чернелевская Е. Л. Кластерные объединения и теория экономического роста на их основе / Е. Л. Чернелевская // Экономика и управление. — 2013. — № — С. 33-37.
7. Чернелевская Е. Л. Кластерные объединения и государство / Е. Л. Чернелевская // Экономика Крыма. — 2012. — № 4 (41). — С. 31-34.
8. Чернелевська О. Л. Детермінанти конкурентної переваги. / О. Л. Чернелевська // Вісник Хмельницького національного університету : економічні науки. — 2012. — № 3. — том 2. — С. 71-78.
9. Чернелевська О. Л. Економічна концентрація та її вплив на розвиток економічної науки в умовах глобалізації / О. Л. Чернелевська // Інститут регіональних досліджень НАН України : наукові праці. — 2012. — № 4(96). С. 380-387.

10. Чернелевська О. Л. Парадигми продовольчої безпеки / О. Л. Чернелевська // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2013. — № 2(22). — С. 38-42.
11. Чернелевська О. Л. Основні характеристики конкурентоспроможних переваг / О. Л. Чернелевська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. — 2012. — 3 (61). — С. 306-309.
12. Чернелевська О. Л. Аналіз існуючих теорій конкурентних переваг країни. / О. Л. Чернелевська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. — 2012 — 3 (24). — С. 522-531.
13. Чернелевська О. Л. Роль держави як гаранта захисту добросовісної конкуренції / О. Л. Чернелевська // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. — 2013. — № 4(39). — С. 50-58.
14. Чернелевська О. Л. Історична трансформація уявлень про антимонопольне регулювання / О. Л. Чернелевська // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. — 2014. — № 1(40). С. 62-66.
15. Чернелевська О.Л. Демоніфікація економіки України, єдиний шлях до відновлення конкурентоздатності економіки / О. Л. Чернелевська // Ефективна економіка. — 2014. (електронне видання).
16. Чернелевська О. Л. Можливість використання аналізу китайських реформ для побудови парадигми конкурентоздатності економіки / О. Л. Чернелевська // Науково-практичний журнал “Європейські перспективи”. — 2014. — № 4. — С. 181-185.
17. Чернелевська О. Л. Перспективи формування кластера росту на рику курятини / О. Л. Чернелевська // Вісник НЛТУ. — 2014. — № 24/5. — С. 214-223.
18. Чернелевська О. Л. Монополізація економіки України, як основна загроза для конкурентоздатності економіки / О. Л. Чернелевська // Зовнішня торгівля: економіка і право. — 2014. — № 1. — С.49-52.
19. Чернелевська О. Л. Побудова ефективної китайської економіки, як приклад для наслідування Україною / О. Л. Чернелевська // Держава та регіони: Серія “Економіка та підприємництво”. — 2014. — № 2 (77). — С. 48-52.

у тому числі публікації у виданнях іноземних держав або у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

20. Чернелевська О. Л. Створення кластерів – один із напрямків зростання економіки / О. Л. Чернелевська // НУХТ: наукові праці. — 2012. — №46. — С. 144-149.
21. Чернелевська О. Л. Роль держави у формуванні кластерів росту. / О. Л. Чернелевська // НУХТ: наукові праці,. — 2012. — № 47. — С. 190-195.
22. Чернелевська О. Л. Досвід України у формуванні кластерів росту / О. Л. Чернелевська // НУХТ: наукові праці. — 2012. — № 44. — С. 143-149.
23. Чернелевская Е. Л. Американская модель конкурентоспособности, как пример построения собственной парадигмы конкурентоспособности в

странах с развивающейся экономикой. / Е. Л. Чернелевская // В мире научных открытий. — 2013. — 12(48). — С. 309-324.

24. Чернелевская Е. Л. Применение основ становления американской модели конкурентоспособности для украинской экономики / Е. Л. Чернелевская // Экономика : вчера, сегодня, завтра. — 2013. — № 5-6. — С. 47-58.

25. Чернелевская Е. Л. Стадия экономической концентрации, как предвестник потери конкурентоспособности экономикой Украины / Е. Л. Чернелевская // Экономика:вчера, сегодня, завтра. — 2013. — № 7-8. — С. 42-58.

26. Чернелевская Е. Л. Кластерный потенциал украинского рынка растительного масла в контексте повышения конкурентоспособности маслодобывающей отрасли / Е. Л. Чернелевская // Известия вузов. Пищевая технология. — 2013. — № 5-6. — С. 11-14.

Матеріали наукових конференцій

1. Чернелевська О. Л. Нові підходи до систематизації українського конкурентного законодавства / О. Л. Чернелевська // Тези доповідей Міжнародна конференція «Конкурентна політика в Україні. Qvo vadis?» (24 березня 2004 р., м. Київ), К. : 2004. — С. 19.

2. Чернелевська О. Л. Наукові підходи до систематизації конкурентного законодавства в Україні / О. Л. Чернелевська // Тези доповідей Міжнародна конференція «Сучасна конкурентна політика: нові виклики» (17-19 травня 2004 р., м. Київ). К. : 2004. — С.20-31.

3. Чернелевська О. Л. Парадигма конкурентоздатності економіки, як основа для формування національної конкурентної політики / О. Л. Чернелевська // Тези доповідей II Міжнародного форуму з питань конкуренції (Київ, 26.01.2012 р). К. : 2012. — С. 3-9.

4. Чернелевська О. Л. Аналіз відхилень правових норм українського конкурентного законодавства від міжнародних антимонопольних норм / О. Л. Чернелевська // Тези доповідей Міжнародна конференція «Стратегія розвитку конкурентного законодавства в Україні та огляд міжнародного досвіду». (Київ, 28-29 січня 2013 р.). К. : 2013 — С. 15-21.

5. Чернелевська О. Л. Активізація формування кластерних ініціатив та формування стратегії розвитку інтеграційної взаємодії суб'єктів господарювання / О. Л. Чернелевська // Тези доповідей конференції Проекту ЄС «Гармонізація систем забезпечення конкуренції та державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС» (Київ, 16 травня 2013 р.). К. : 2013. — С. 7-13.

6. Чернелевська О. Л. Парадигмальна модель зростання конкурентоздатності України на основі кластерів росту в харчовій промисловості. / О. Л. Чернелевська // Другий Північно- та Східно-Європейський Конгрес з Харчової Науки NEEFood-2013 (27-29 травня). К. ; 2013. — С. 280-281.

7. Чернелевська О. Л. Стадія економічної концентрації капіталу, як предвісник втрати конкурентоспроможності країни / О. Л. Чернелевська // Тези доповідей Міжнародного семінару «Адаптація досвіду Сполучених Штатів

Америци у сфері контролю за економічними концентраціями» (Київ, 10.06.2013р.). К.: 2013. – С. 4-9.

8. Чернелевська О. Л. Можливості розвитку продовольчого потенціалу України при вступі до країн гарантів світової продовольчої безпеки / О. Л. Чернелевська // XXIV міжнародного Колоквіуму Інституту CEDIMES (28 жовтня – 3 листопада 2013 р.). К.: 2013. – С. 61-62.

АНОТАЦІЯ

Чернелевська О.Л. Вдосконалення державної конкурентної політики на засадах парадигми конкурентоздатності харчової промисловості. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Національний університет харчових технологій Міністерства освіти і науки України, Київ, 2014.

Досліджено концептуальні засади формування та становлення державної конкурентної політики з урахуванням сучасної парадигми конкурентоздатності харчової промисловості. На цій основі удосконалено основні дефініції у сфері конкурентоздатності та сформовано комплексний понятійний апарат сучасної парадигми конкурентоздатності харчової промисловості. Сформовано комплексний підхід до інструментарію для вдосконалення парадигми конкурентоздатності харчової промисловості, до якого включено стадії конкурентоздатності, стан основних конкурентних переваг, індикатори міжнародних індексів конкурентоздатності, стану конкурентного середовища та конкурентної політики держави, розвиток базових економічних складових та підсилюючих ефективностей і факторів інноваційного розвитку. Забезпечення світової продовольчої безпеки, та входження України до країн гарантів цієї безпеки, може слугувати парадигмальною основою для зростання її продовольчого потенціалу, та, як наслідок, до підвищення конкурентоздатності харчової промисловості. Обґрунтовано основний механізм формування парадигми конкурентоздатності харчової промисловості на основі стійких продовольчих систем – інноваційних кластерів росту у агропромисловому комплексі. Для подолання недоліків індивідуальних структур у галузях харчової промисловості сформовано основні складові універсальної структури інноваційних кластерів росту у АПК та розроблено орієнтовний склад кластерів росту в олійній, яєчній, птахівничій, кондитерській галузях харчової.

Ключові слова: конкуренція, конкурентна політика, парадигма, конкурентоздатність, продовольча безпека, продовольчий потенціал, стійкі продовольчі системи, кластери росту.

АННОТАЦИЯ

Чернелевская Е. Л. Совершенствование государственной конкурентной политики на основе парадигмы конкурентоспособности пищевой промышленности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 - экономика и управление национальным хозяйством – Национальный университет пищевых технологий Министерства образования и науки Украины, Киев, 2014.

Исследованы концептуальные основы формирования и становления парадигмы конкурентоспособности пищевой промышленности. На этой основе усовершенствованы основные дефиниции в сфере конкурентоспособности и сформирован комплексный понятийный аппарат и инструментарий для совершенствования конкурентной политики на основе парадигмы конкурентоспособности пищевой промышленности, в которые включены стадии конкурентоспособности, состояние основных конкурентных преимуществ, индикаторы международных индексов конкурентоспособности, состояние конкурентной среды и конкурентной политики государства, развитие базовых экономических составляющих и усиливающих эффективности и факторов инновационного развития. Обеспечение мировой продовольственной безопасности и вхождение Украины в число стран – гарантов этой безопасности может служить основой для роста ее продовольственного потенциала и, как следствие, повышения конкурентоспособности пищевой промышленности. Сектор аграрного производства является очень неустойчивым к изменениям внешних конъюнктурных факторов и зависимым от внутренних системных факторов потери конкурентоспособности. В связи с этим обеспечение устойчивости агропромышленного комплекса на внешних и внутренних рынках, гарантирование продовольственной безопасности страны должны стать основными составляющими парадигмы конкурентоспособности пищевой промышленности на основе устойчивых продовольственных систем. Формирование специализированных сопутствующих отраслей увеличивает устойчивость и привлекательность кластера. Создание нерыночных некоммерческих активов в виде взаимоотношений при помощи коммуникативной составляющей стают нематериальным активом, который формирует «экономику знаний». Кроме того, появление консолидированного капитала, который на первом этапе был вложен в преодоление совместных недостатков, начинает давать результаты и при помощи элементов движения капитала обеспечивает его инновационность и направление в развитие. Появление совместных конкурентных преимуществ высшего порядка должно обеспечивать конкурентоспособность системы на более длительной основе, что делает ее более стабильной. В работе доказана необходимость участия в интеграционном объединении всех участников по цепи создания пищевой ценности, движения капитала и коммуникативного элемента системы, который играет ключевую роль в создании нематериальной основы для инновационности капитала и повышения конкурентоспособности системы и ее

членов. Учитывая необходимость формирования устойчивых продовольственных систем разработан комплексный методологический подход к трансформации интеграционного объединения в инновационный кластер роста. Для преодоления недостатков индивидуальных структур в отраслях пищевой промышленности сформированы основные составляющие универсальной структуры инновационных кластеров роста в АПК, разработан ориентировочный состав кластеров роста в масленичной, яичной, кондитерской отраслях и на рынке курятины. В работе сформирован комплексный теоретико-методологический подход к формированию конкурентной политики государства на основе парадигмы конкурентоспособности пищевой промышленности и предложены пути его реализации.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентная политика, парадигма, конкурентоспособность, продовольственная безопасность, продовольственный потенциал, устойчивые продовольственные системы, кластеры роста

ABSTRACT

Chernelevska O.L. Improving the state of competition policy based on the paradigm of competitiveness of the food industry. – On the manuscript.

Dissertation for the degree of doctor of economic sciences, specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy – National University of Food Technologies, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2014.

The conceptual basis for the formation and establishment of the paradigm of competitiveness of the food industry. On this basis, improved basic definitions in competitiveness and formed a complex conceptual apparatus for improving competition policy based on the paradigm of competitiveness of the food industry. Formed a comprehensive tool for improving the competitiveness of the food industry paradigm to him included the stage of competitiveness to be a key competitive advantage indicators of international competitiveness indices, the competitive environment and competition policy, the development of basic economic components and reinforcing factors of efficiency and innovation. Ensuring global food security and the joining of Ukraine to the countries of the guarantors of the security paradigm can serve as the basis for the growth of its food potential, and as a consequence of the increased competitiveness of the food industry. Formed the basic mechanism of formation paradigm of competitiveness of the food industry based on sustainable food systems - innovation clusters growth in agriculture. To overcome the disadvantages of individual structures in the food industry, formed the basic structure of the universal growth of innovation clusters in agriculture, and developed an approximate composition of cluster growth in oil, eggs, confectionery industry and market chicken.

Key words: competition, competition policy, paradigm, competitiveness, food safety, food potential, sustainable food systems, clusters grow